



# *The Business Kollel Curriculum*

*Year 2 Segment 2 (Part 7 of the 2 year program)*

*Winter 2014*

**הלכות שכירות פועלים**

***The Laws of Employment***

*Includes:*

- 1. Introduction*
- 2. The Curriculum (Mareh Mekomos)*
- 3. Review Section (Summary of Halachos)*

In conjunction with

CHICAGO CHOSHEN  
MISHPAT INSTITUTE

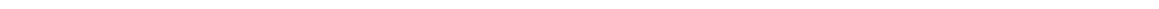


© 2013 *Business Kolloid Network*

*For copies please contact:*

*businesskolloid@gmail.com*

*Phone: 347-766-7716*





## *An Open Letter*

Dear Chaver,

We are happy to present to you a booklet containing the latest segment of the Business Kollel Curriculum. Baruch Hashem we are receiving wonderful feedback from many participants in the program about the relevance of the *limud* to their day-to-day lives.

We are pleased to offer the ability to partner with us by sponsoring our booklets in memory of a relative or friend. Corporate sponsorships are also available, an option which can bring significant nationwide publicity to your business.

Please contact us at [businesskollel@gmail.com](mailto:businesskollel@gmail.com) for more information.

If you would like to host an evening aimed at increasing awareness of the importance of learning business related / choshen mishpot halachos, please contact us for assistance in co-ordinating the event.

With best regards,

The BKN Staff

[www.businesskollel.com](http://www.businesskollel.com)

[businesskollel@gmail.com](mailto:businesskollel@gmail.com)

---

# *Instructions*

## *on how to use this booklet*

---

*1. In order to properly use this curriculum, one should have the following seforim: a Gemara Bava Metziah & Shulchan Oruch Choshen Mishpot Volume 3.*

*2. This booklet is not made to be substitute for inside study of the Shulchon Oruch, rather its intended use is to serve as an aid when studied along with the text of the Shulchon Oruch.*

*3. Begin by learning each Si'if inside the Shulchon oruch. Then proceed to the **in-depth** (“עיונים”) segment presented for each si'if which provides a running narration of the contemporary discussions found in the Poskim. This segment is accompanied by scanned images of the quoted source (This segment forms the bulk of this PDF).*

*4. A great tool for summarization of the halachah with its commentaries is the “**Review**” provided at the end of this booklet.*

**\*\*\***

*Business Kollel Network warmly thanks the many organizations and individuals who have contributed to the arrangement of this booklet. Particularly Rabbi Yehoshua Greenwald who authored the bulk of the “In depth” segment of this curriculum, and Rabbi Elimelech Nussbaum who compiled the “Review” segment of the curriculum.*

*Special thanks to Rabbis Marburger, Yechiel Rothchild, and Eliezer Cohen, our Senior Lecturers, for their invaluable assistance in promoting the study of business halachah across the globe.*

---



בס"ד

---

## *General Overview of the 2 - Year Curriculum*

---

### Year 1

#### *Part 1: Elul Zman 5773*

- **Management Part 1 – The Laws of Timely Payments** (*Bal Tolin*)  
הלכות בל תלין

#### *Part 2-3: Winter Zman 5774*

- **Marketing Part 1 – Contracts and Commitments** הלכות מקח וממכר
- **Marketing Part 2 – Sales and Pricing** (*Ona'ah*) הלכות אונאה

#### *Part 3-4: Summer Zman 5774*

- **Marketing Part 3 – Disclosures** (*Mekach To'us*) הלכות מקח טעות
- **Marketing Part 4 – Competition** יורד לאומנותו של חברו ועניי המהפך

### Year 2

#### *Part 5: Elul Zman 5774*

- **Charity Distribution** - הלכות צדקה ומעשר כספים

#### *Part 6-7: Winter Zman 5775*

- **Management Part 2 – Employers and Employees** (*Schirus Poalim*)  
הלכות שכירות פועלים
- **General Business 1 – Damages & Borrowed Property** (*Nezikin, Shomrim*)  
הלכות נזיקין שומרים

#### *Part 8: Summer Zman 5775*

- **General Business Part 2 – Important Ribbis Concerns**

# INTRODUCTION

to

## The Laws of Employment

*(Provided by the Bais Havaad L'Inyonei Mishpot)*

Throughout history, the relationship between employer and employee has been fraught with tension and disagreement. Workers have always attempted to claim assorted "rights" in their pursuit of better terms of employment. An early example was the Peasants' Revolt in medieval Britain, when laborers demanded better wages and working conditions.

With the advent of the Industrial Revolution in the early 19th century, the demands of workers for better conditions, the right to organize, the simultaneous demands of employers to restrict the powers of workers' many organizations and to keep labor costs low, gave rise to the introduction of Labor law. This is a body of laws, administrative rulings, and precedents which address the legal rights and restrictions of working people and their organizations.

The debate however, is essentially framed in terms of workers' rights, and the contrasting rights of the management.

The Torah has a very different approach. Both workers *and managers* have rights -or better said- obligations. For example, the Torah does not describe the timely payment of an employee in terms of the worker's right to be paid on time, but as an obligation of the employer to pay on time. Conversely, the *Shulchan Aruch* does not describe the rights of an employer as to the extent of the employee's efforts, but rather stresses the requirement of the employee to apply himself fully to the job for which he is being paid.

From this perspective we will better appreciate the injunction of Chazal that workers paid by the hour may not stand up for a passing *Talmid Chochom*. Even a momentary lapse is an evasion of their duty. The employer too has obligations, such as the requirement to pay wages in cash (unlike other debts which may sometimes be paid with goods).

As such it is vital for both workers and management to be fully aware of their respective duties and obligations. And there is no doubt that if all would concentrate on their

respective duties rather than their respective rights, many of the common labor disputes between workers and management could be avoided.

Applications of these laws present themselves constantly. Every time you hire domestic help or step into a taxi, you are initiating an employer-employee relationship, and thus it is vital to be aware of the obligations that the Halachah places on you in this respect.

Upon entering into an employment relationship, it is crucial that the exact payment structure, as well as the exact terms, is clearly stipulated. This will prevent the parties involved from transgressing a number of potential *Aveiros*

\*\*\*

Important items:

1. The Mordechai writes that one is not allowed to be hired out for a period longer than 3 years. This is based on the Pasuk “for to Me (Hashem) the sons of Israel are enslaved...” & not to any human being. When “כי לי בני ישראל עבדים” one hires himself out for a period of longer than 3 years, he is entering a relationship which is similar to slavery & is therefore not allowed. [This prohibition is only relevant when working as an employee; when working as an independent contractor, however, he is considered to be working for himself and is therefore not subject to this prohibition].

There are those that argue on the Remah and allow an employee to be hired for more than three years. The *Lechem Mishna* maintains that the prohibition applies only where the worker is being totally supported by the employer and is actually living in the home of his boss. For example, a butler or housekeeper might be subject to this Halacha, but a secretary or a manager would not.

Although if one were to work without a prior agreement, the employer would still be obligated to pay, in the event that the worker did it for free, without the intention of charging he would not be allowed to change his mind and bill for his efforts. Many times when professionals deal with clergy, close friends or family members it is left unclear if there will be a charge or not. It is therefore important to discuss clearly, or at the very least for the professional to make a mental note at the time of the work what his clear intention is. If it was done *pro bono*, the professional is not allowed to accept the money, even if the client offers it to him later. He must tell him that his intention was to do it for free. If the client insists, he may then accept the payment.

If however his intention was to charge he may do so even though the client did not intend to pay. The Remah rules that if one does a service for his friend, he (the recipient) does not have the right to claim "I thought he was doing it for me for free, but rather he must compensate him for his efforts". This is true even if an arrangement was not clearly stipulated.

Rav Elyashiv Shlita takes this Halacha one step further. He discusses the case of an individual that was asked to tend to the funeral arrangements of his acquaintance from overseas. The individual was not comfortable asking them for a broker's commission. Rav Eliyashiv ruled that the broker may build his brokerage fee into the purchase price provided that such a service generally warrants a broker's fee. He does not have an obligation to charge it separately as a broker's fee if he is uncomfortable to do so.

2. The Remah cites the Terumas Hadeshen who tells us "Take nothing for granted". If someone invites you to eat or sleep he has a right to charge afterwards for his service. Likewise, someone who told his friend "come and I'll give you room or board" may later charge for his hospitality because it wasn't necessarily a gift.

When one accepts to work for his friend, he is actually "renting" out his efforts, his talents, his ideas, and his body to his employer. It is therefore his obligation to use those assets to the maximum and to use them solely to benefit his "landlord" -his boss. To use them for his own benefit, during work hours is considered using something that belongs to another.

\*\*\*



# הקדמה

## בלשון הקודש

# להלכות שכירות פועלים

מתוך ספר "משפטיו לישראל"  
להרה"ג הרב ארי מרבורגר שליט"א

### א. תנאי העסקת עובד

כאשר מקבלים אדם לעבודה, כל התנאים שלא נידונו במפורט, נוהגים בהם כפי הנהוג המקובל באותו מקום. כגון, מה הן שעות העבודה, כמה ימי חופשה נותנים בשנה, והאם הפועל יקבל תוספת שכר עבור שעות עבודה נוספות וכדומה. מעסיק שקיבל פועל לעבודה, ולא סיכמו את תנאיה במפורט, אינו יכול לדרוש מהעובד לעבוד שעות נוספות מהמקובל, וכל שכן שאין לו זכות לאיים עליו שיפטר אותו לפני שמסתיים הסכם העבודה שסיכמו ביניהם.

כלל זה קיים גם כשהעובד מקבל שכר גבוה מאד. אם המעסיק רוצה שהעובד קבל על עצמו תוספת עבודה כתמורה לשכר הגבוה שמקבל, עליו להתנות זאת עמו מראש, לפני קבלתו לעבודה.

במקרה שמתעוררת מחלוקת בין העובד למעביד על תנאי העבודה, חובת ההוכחה מוטלת על מי שרוצה לשנות מהנהוג המקובל. ואם המעסיק יטען שהעובד הסכים לעבוד מעבר למקובל, לא נקבל את טענתו אם לא את יוכיח דבריו. וכן להיפך, אם העובד יטען שהמעסיק הבטיח לו זכויות מיוחדות, עליו להוכיח שכן הוא, כדבריו.

### ב. חוזה עבודה

חוזה עבודה לא צריך להיות ערוך בכתב על מנת שחייב את העוסקים בו. אם הצדדים הסכימו בעל פה על תנאי העבודה והעובד התחיל לעבוד, שני הצדדים חייבים לעמוד במה שסיכמו למרות שלא עשו קנין. ואולם, מומלץ לערוך חוזה בכתב. חוזה כתוב נותן הזדמנות לשתי הצדדים להבהיר את ציפיותיהם, ולהגדיר במדויק את המחויבות הכרוכה בה.

### ג. העצה העסקית של החפץ חיים

החפץ חיים מסיים את כתיבתו בעניין בל תלין, עם העצה הבאה: לפני שאדם מקבל מי שהוא לעבוד אצלו, כדאי להבהיר לו את כל תנאי העבודה והעובד התחיל לעבוד, שני הצדדים חייבים לעמוד במה שסיכמו למרות שלא עשו מנסה להיראות מאד נח ואדיב, ולא תמיד הוא נשאר כזה לאחר שהתקבל לעבודה. לכן, כדאי להבהיר לו את כל העניינים, מוקדם ככל האפשר, ובכך למנוע ויכוחים עתידיים.

בנוסף, כל נושא שלא הובהר ביניהם מראש, יהיה חייב להיות מיושב בסוף העבודה, ובשלב ההוא המעסיק יעמוד בפני שתי אפשרויות: או להסכים לכל דרישות העובד, וזה יכול לעלות לו מחיר יקר. או להחליט שלא לשלם לעובד את מלוא הסכום שהוא דורש. במקרה כזה, יש חשש שהמעסיק יעבור על איסור גזל כיון שמאד קשה לאמוד כמה בדיוק מגיע לפועל. אפשר להימנע בנקל מלהגיע למקרים אלו, אם לפני קבלת העובד לעבודה, יסכמו ויבהירו את כל תנאיה.

### ד. אחריות העובד

העובד אחראי לכך שעבודתו תהיה באופן המועיל ביותר למעסיקו. אסור לו לעשות דבר שיפגע ביעילות עבודתו. הדוגמאות המובאות בשולחן ערוך הן: להישאר ער מאוחר בלילות, לצום, לאכול יותר מדי או לקבל עבודה נוספת.

ההלכה אינה מציבה גבולות מדויקים לדברים אלו. מובן מאליה שיכול לקרות שעובד יופיע לעבודה כשהוא עייף, אך אסור לו לעבור את הנורמה המקובלת. אם הוא נשאר ער מאוחר בלילות בקביעות, ובא לעבודה כשהוא רדום, מיפר הוא בכך את הסכם העבודה.

ההלכה דורשת מהעובד לדאוג לאינטרסים של מעסיקו. לא רק לבוא בשעות העבודה, כי אם גם לעבוד היטב ובאופן היעיל ביותר. אפילו אחרי שעות העבודה, כשכבר גמר לעבוד, אסור לו לעשות דברים שיגרמו להפרעה בעבודתו למחרת.

## ה. שכירות עובדים

אם אדם מתחייב בעל פה להעסיק עובד, עליו לעמוד בהתחייבותו. אם הוא מיפר הוא את התחייבותו, יש לעובד עליו תרעומת, אבל לא כופים אותו בבית דין לעמוד בדיבורו.

אם העובד ויתר על אפשרויות עבודה אחרות שהיו לו בגלל הצעת עבודה זו וכעת הן אינן זמינות יותר, על המעסיק לשאת בהפסד אם היפר את התחייבותו שלא מחמת אונס.

הלכות אלו קיימות אפילו כאשר העובד עוד לא התחיל לעבוד בפועל.

## ו. פיטורי עובד ללא סיבה

לאחר שעובד החל את עבודתו, המעסיק מחוייב להעסיקו עד שמסיים את תקופת העבודה שסיכמו עליה. אם המעסיק מפטר את העובד ללא סיבה בתוך תקופה זו, עליו לשלם לו משכורת על כל התקופה. ומ"מ שכרו יינתן לו רק כשכר פועל בטל.

דין זה קיים רק אם העובד הפסיד ממון כתוצאה מפיטוריו. אבל אם מצא עבודה אחרת דומה לזאת שעבד בה ומשתכר בה אותו הסכום, המעסיק הראשון אינו חייב לו מאומה.

## ז. כאשר אי אפשר לסיים את העבודה

אם אירע מקרה שגורם לכך שאי אפשר לסיים את העבודה, המעסיק יכול לפטר את העובד ואינו חייב לפצותו על כך. דין זה קיים הן על מאורע שיכלו - גם המעסיק וגם העובד - לצפותו מראש, והן על מאורע שלא יכלו שניהם לצפותו. לדוגמא, אם מפעל עלה באש, המעסיק יכול לפטר את עובדיו, ואינו חייב להם שכר כיוון שיכול היה לצפות שמאורע כזה יקרה.

אולם, אם המעסיק היה מודע לאפשרות שהעבודה תיאלץ להיפסק ולא הודיע על כך לעובדים, הוא נושא באחריות ועליו לשלם את שכרם.

## ח. פיטורי עובד בגלל סיבה מוצדקת

פועל המתרשל ממלאכתו, ניתן לפטרו רק לאחר שהתרשל שלוש פעמים, שאז הוא מוחזק כפועל בלתי אחראי. ברם, צריך להתרות בפועל לאחר כל פעם שמתרשל שהוא יפוטר אם ימשיך בדרכו זו.

## ט. נזק שאין אפשרות לתקנו

אם רשלנותו של העובד גרמה לנזק חסר תקנה, ניתן לפטרו אפילו אם לא התרו בו, מכיוון שברור שהתנהגות כזו אינה מקובלת, לא מוטלת על המעסיק חובה להזהיר את הפועל שאם ימשיך באופן זה הוא יפוטר. ברם, כל זה רק אם התרשל שלוש פעמים. התרשלות של פעם או פעמיים, אינה סיבה מוצדקת לפיטורין.

אם התרו מפורשות בעובד שלא ינהג בחוסר זהירות, אפשר לפטר אותו אפילו אחרי פעם אחת שלא נהג בזהירות.

## י. הגדרת דנזק שאי אפשר לתקנו

לעיתים קרובות, כאשר הפועל מתרשל במלאכתו, הוא חייב לשלם למעסיקו על הנזק שגרם. מקרים אלו לא ייחשבו כנזק חסר תקנה, מכיוון שהמעסיק יכסה את הנזק ממה שישלם הפועל.

אבל אם אי אפשר לשום את הנזק במדוייק, או שהוא נגרם באופן בלתי ישיר - "גרמא", והפועל פטור מלשלם, הנזק נחשב כחסר תקנה.

אפילו אם העובד לא הפסיד למעסיקו ממון, אלא גרם לו להפסיד הזדמנות להרוויח כסף, הדבר נחשב לנזק חסר תקנה.

לא רק הפסד ממון נידון כנזק, גם הפסדים אחרים כגון, מלמד שהזניח את תלמידיו ולא לימדם כראוי. אי אפשר להשיב את הזמן האבוד של התלמידים והחומר הלימודי שיכלו ללמוד, והדבר נחשב כנזק חסר תקנה.

מטרת הלכה זו היא למנוע נזק עתידי מבעל הבית, ואינה עונש לפועל. לפיכך, אם ברור שרשלנותו לא תחזור על עצמה, אין לפטר את העובד.

### **יא. תשלום על הנזקים שעשה העובד**

במקרים מסויימים חז"ל פטרו את העובד לשלם עבור נזקים שעשה בשוגג. סבל שהפיל חפץ, אינו חייב עליו. למרות שסבל הוא עובד בשכר ובאופן עקרוני הוא חייב לשלם על הפסדים שגרם, חז"ל העריכו שאף אדם לא ייקח על עצמו עבודות כאלו, דהיינו עבודות קשות ששכרן נמוך, אם בנוסף לכל זאת יצטרכו לשלם על נזקים שעשה.

אפילו במקרה שהפועל חייב לשלם על הנזק שגרם, מצוה על המעסיק להתנהג עמו לפני משורת הדין ולוותר לו על הנזקים שגרם, גם אם הם נגרמו כתוצאה מחוסר זהירות.

### **יב. מענקים לעובדים**

אם קיים מנהג לתת מענקים לעובדים, המעסיק חייב לנהוג כמקובל ולתת מענקים לעובדיו. בהעדר מנהג, אם כי אין חובה להעניק אותם, אבל ענין יש בזה, משום 'ועשית הישר והטוב'.

### **יג. לעזוב עבודה באמצע**

עובד יכול לעזוב את עבודתו בכל זמן שיחפוץ. למרות שנשכר לזמן מסוים, יכול הוא להתפטר לפני כן בכפוף להגבלות שיובאו להלן. טעם דין זה הוא לפי שכתוב: "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם", וחז"ל דורשים ולא עבדים לעבדים", כלומר, יהודי הוא עבד של ה' ואינו משועבד לאף אחד אחר. לפיכך יכול העובד לעזוב את עבודתו, ואינו חייב לשלם קנסות וכדו', ואף מקבל את שכרו על הזמן שעבד.

הדברים אמורים לגבי פועל שעבודתו היא בשעות מסויימות ומקבל משכורת לפי שעות או ימים, אבל פועל קבלן - שמשתכר לפי עבודה שעשה, ויכול לעבוד לפי לוח זמנים משלו - שחוזר בו, ידו על התחונה.

גם פועל שמקבל משכורת, ישנם מספר מקרים שבהם אפשרותו להתפטר מוגבלת, וכדלהלן:

במקרה שהתפטרות הפועל תגרום הפסד למעסיק. בין אם מדובר הפסד ממון, או בהפסד אחר, כגון, תזמורת שתעזוב באמצע החתונה, שאינם גורמים הפסד ממון, אבל בהחלט גורמים הפסד לזוג שנישא, שלא יוכלו באותו שעה למצוא תזמורת אחרת לנגן בחתונתם.

לפי הרבה פוסקים אל לו לפועל לעזוב את מקום עבודתו מחמת הצעת שכר גבוהה יותר במקום אחר.

כשבעל הבית והפועל עשו קנין ביניהם, כגון, קנין כסף, שטר, או סודר וראה בהערות

אם עשה הפועל קנין על החפץ שתיקן.

במקרה שהמעסיק עשה קנין על הכלים של הפועל.

# חוי"מ סימן שלג

## הלכות שכירות פועלים

### סעיף א

*Note: The Laws of Schirus Poalim are dealt with at length in the Shulchon Aruch. In order to provide a basic overview, we have chosen to present Siman 333 which is integral to understanding the Law. However, it is important that one try also to gain familiarity with all the Halachos .*

### סעיף א'

#### מקורות ועיונים:

##### סוגיית הגמ' של תרעומת

איתא בב"מ (ע"ה:-ע"ו): משנה - השוכר את האומנין והטעו זה את זה - אין להם זה על זה אלא תרעומת. שכר את החמר ואת הקדר להביא פרייפרין וחלילים לכלה או למת, ופועלין להעלות פשתנו מן המשרה, וכל דבר שאבד, וחזרו בהן - מקום שאין שם אדם, שוכר עליהן או מטען. השוכר את האומנין וחזרו בהן - ידם על התחתונה, אם בעל הבית חוזר בו - ידו על התחתונה. כל המשנה - ידו על התחתונה, וכל החוזר בו - ידו על התחתונה ע"כ.

איתא בגמ' (ע"ו): איבעית אימא: האי תנא חזרו נמי הטעו קרי ליה. דתניא: השוכר את האומנין והטעו את בעל הבית, או בעל הבית הטעה אותן - אין להם זה על זה אלא תרעומת. במה דברים אמורים - שלא הלכו, אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה, פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה - נותן להן שכרן משלם, אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקן, עושה מלאכה ליושב ובטל, ע"כ.

וז"ל רש"י (על המשנה) השוכר את האומנין - לעשות מלאכה בקבלנות בכך וכך. וחזרו בהן - לאחר שעשו מקצת. ידם על התחתונה - אם הוקרו פועלים, ואינו מוצא מי שיגמרנה בשכר שהיה מגיע לאלו על העתיד לעשות - מעכב משכר ממה שעשו כל מה שיצטרך להוציא עד שתגמר מלאכתו בשכר שפסק עם אלו, ואם הוזלו פועלים וימצא שיגמרנה בפחות - ישום להם מה שעשו, ויתן להם מה שפסק, עשו חציה - יתן להם חצי שכרן, ואין יכולים לומר לו הרי פועלים אחרים תחתינו לגמור מלאכתך, ותן לנו כל שכרינו חוץ ממה שנטלו אלו. ואם בעל הבית חוזר בו ידו על התחתונה - יתן להם לפי מה שעשו, ואם הוזלה מלאכת פועלים - על כרחו יתן להם כמה שפסק, חוץ ממה שצריך להוצאות בהשלמתה עכ"ל.

וז"ל (על הגמ') ואי בעית אימא כו' - אשינויא דריש פירקא קאי. הטעו קרי ליה - וזה את זה דקתני במתניתין - בפועלים ובעל הבית נמי קאמר, ולא בדאטעו פועלים אהדדי. דתניא - דגבי פועלים ובעל הבית נמי קרי להו הטעו. אין להן זה על זה אלא תרעומת - דאמר להן: תשכירו עצמכם לאחרים,

ואינהו נמי אמרו ליה כי הדרי בהו : צא ושכור אחרים, ומיהו, תרעומת איכא, שיהו צריכים לחזר זה אחר פועלים וזה אחר שוכרים, ותביעת ממון ליכא, דהא דברים בעלמא נינהו. במה דברים אמורים - דאין להם עליו ממון אם חוזר הוא. בשלא הלכו - למקום המלאכה, ובבקר אמר להן חוזרני בי. אבל אם הלכו - אצל המלאכה, כגון אם חמרים הן ששכרן להביא לו תבואה ממקום אחר, והלכו ולא מצאו, או אם פועלים הם ששכרם לעדור שדהו, והלכו ומצאו שדה שהיא לחה במים, ואינה ראויה לעידור. נותן להם שכרם - של כל היום, משלם, כפי הראוי להם, וכדמפרש ואזיל. אבל אינו דומה הבא טעון להבא ריקם - ואומדים את החמרים כמה אדם רוצה לפחות משכרו של אותה הדרך לבא ריקם מלבא טעון. עושה מלאכה ליושב ובטל - ואומדין את הפועלין כמה אדם רוצה ליטול שכרו פחות, ולישב בטל מלעדור כל היום וליטול כך וכך. עכ"ל.

הנה בעיקרון של דברים יש שני שיטות בראשונים :

תוס' בד"ה אין ביארו דהברייתא מיירי בציור שהפועלים היו יכולים למצוא עבודה גם בלי בעה"ב הזה, ודין תרעומת מיירי בציור שכשחוזר עוד ימצאו להשתכר, ומ"מ יש לפועלים עליו תרעומת משום שעתה לא ימצאו אלא ע"י טורח, הרי מבואר מדבריהם שהתרעומת שייך באופנים שימצא הפועל עוד מלאכה רק שיהי ע"י טורח. וכעין ביאור התוס' איתא ברא"ש.

אבל הרמב"ן ביאר דהברייתא איירי היכא דהפועלים לא היו יכולים למצוא מלאכה בלי בעה"ב זו, ומשו"ה שוב לא נחשב כדבר האבד אם חזר הבעה"ב וליכא עוד מלאכה, דאף בלי בעה"ב זו לא היה להם מלאכה. וכל החיוב הוא מטעם "הלכו" דהוי קנין. ומה"ט אם לא הלכו ליכא חיוב ממון רק יש להם תרעומות. והא דיש לפועלים תרעומות על הבעה"ב, אף דבלא"ה לא היה להם מלאכה, היינו מטעם שפ"י הריטב"א וז"ל (ע"ה): ואע"ג דברישא ליכא דבר האבד אפילו הכי איכא תרעומת או משום דמיחזי כחוכא או משום דקפדי על שינויא דעתא כשנשכרין לאחרים כדאמר' בגמ' גבי ספינה או משום לזות שפתים שסבורים העולם דעילא מצאו זה בזה עכ"ל. הרי שלפי הרמב"ן התרעומת דברייתא מיירי כשמעיקרא לא הי' להם מלאכה וגם עכשיו אין להם מלאכה. אמנם המ"מ כתב בשם הרמב"ן שגם במוצאים להשתכר יש תרעומת וכן משמע מדברי המחבר ומדברי הש"ך סע"ק.

## תרעומת מהו?

הנה יש לעיין מהו הנפק"מ לדינא אם יש תרעומת או לא?

עיין בש"ך (סוף אות א') שכתב וז"ל ונפק"מ במה שיש תרעומות לענין אם קצץ פעם שניה וכדלעיל סי' של"ב ס"ק כ"ב עכ"ל, עיי"ש.

התלמיד הרשב"א עמ"ס ב"מ (לדף עו:), עמוד ר"ב בדפי הספר) כתב וז"ל בכל מקום שאמרנו תרעומת בענינים אלו, אם רצה לנהוג במדת חסידות ראוי לו לשלם את הכל עכ"ל. אמנם יש לעיין אם יש לו לשלם הכל גם כאשר הפסיד לחבירו רק טירחא או שחבירו מוותר לו ע"י מעט פיוס.

השו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' נ"ג) כתב דהיכא דא' עשה עוולה מותר לנקום ממנו בשב ואל תעשה, והיינו כגון שלא להשאיל לו חפצים כיון שעשה לו עוולה. ומשו"ה יש נפק"מ אי יש עליו תרעומות או לא, דאי ליכא מקום לתרעומות נמצא דלא נחשב עוולה בעיני חז"ל ואסור לנקום לו, אבל אי יש עליו תרעומות אז נחשב עוולה בעיני חז"ל ומותר לנקום בשב ואל תעשה.

ר' ישראל סלנטר זצוק"ל (ספר אור ישראל) ביאר שענין תרעומת היא קפידא וטינא בלב, וכתב שמכאן חזינן דאסור לאדם להיות תרעומות על חבירו בלי היתר של חז"ל. וכן מבואר בחי

חתי"ס ב"מ דף ע"ו וחזון יחזקאל על תוספתא (פרק ז' ה"א).

ובתפארת ישראל על המשנה ביאר שמדאמרו חז"ל שאין עליו אלא תרעומת משמע שאין עליו שום חיוב ממון ואפי' לצאת ידי שמים.

ועיין עוד בדרכי חושן ח"א עמ' רצ"ט

### דין מחוסר אמנה בתרי תרעי

כאשר שני צדדים הגיעו להסכמה בע"פ למכור או לקנות חפץ או לשכור חפץ או פועל הם חייבים לעמוד בדיבורם למרות שלא עשו קנין, ומי שמפר הסכמה בע"פ נקרא מחוסר אמנה, ואין רוח חכמים נוחה הימנו, כדאיתא בשו"ע סי' ר"ד סעיף ז'. אמנם אין חיוב ממוני ע"י הסכמה בע"פ ולכן א"א לב"ד להוציא ממון ממי שלא עמד בדיבורו, אבל יש לב"ד להפעיל עליו לחץ כדי לשכנעו להכביד דיבורו, וגם יכולים להכריז עליו שהוא רשע כמבואר במשפט שלום שם.

המקור לאיסור זה הוא מהפסוק שארית ישראל לא יעשו עולה או מהפסוק הין צדק יהי לכם. עיין בפתחי חושן (ה' קנינים פ"א סי"ג) דמחוסר אמנה לא שייך רק כשפסקו ביניהם הדמים וגמרו ביניהם כל הפרטים.

אם מחיר החפץ השתנה באופן בלתי צפוי לאחר שהסכימו על מכירתו, הרמ"א סוף סי' ר"ד הביא שני דיעות אם יכולים לחזור, והחת"ס (שו"ת, חו"מ סי' ק"ב ויו"ד סי' רמ"ו) נקט לדינא לקולא, והפתחי חושן (קנינים פ"א ה') כתב שרוב האחרונים סוברים כדעיה זו.

ובערוך השלחן כאן סעיף א' כתב דלאו דוקא שינוי שער אלא ה"ה שאר עניני התחדשות שאילו הי' יודע ממנו בשעה שהסכימו יחד לא הי' מתרצה חשיב כתרי תרעי, וכן באמת מבואר מדברי החת"ס הנ"ל (חו"מ סי' ק"ב).

### Applied Halacha

You hired a plumber to repair a leak in your home and you subsequently cancelled, after the plumber began work. You are required to pay him for the entire job unless 1) the plumber replaces this job with another, or 2) an *oiness* occurred. You can, however, deduct from the agreed upon amount, and pay the amount of *poel batel*. According to some poskim, your obligation to pay for the entire job, even if you cancel before the worker begins work, starts from when the worker begins traveling to your home, even if he is not paid for travel time. (see iyunim 9)

Explanation:

Once an employee begins work, the employer can no longer retract from a verbal employment contract. If he does retract, he is obligated to pay the worker the wages of the entire job, subject to the deduction of *poel batel*. A worker who is paid for traveling to the work site is considered to have begun his work upon beginning his commute. Poskim debate whether a worker who is not paid for traveling is considered to have already started

the job when he begins commuting to the work site.

## סעיף ב'

### מקורות ועיונים:

Numerous reasons are given by the poskim for this Halacha, and as a result, some cases are excluded. Some poskim (Tosfos, see footnote 1) explain that the employer's responsibility is because of the standard laws of *garmi* – causative damages. According to this approach the employer isn't responsible if he cancelled the job due to an avoidable mistake, just as all other cases of *garmi* are exempt from obligations when one caused the damage unintentionally. Additionally, the employer is only responsible to pay the amount the worker would logically earn had he currently find a job, not the amount workers were paid at the time he was originally hired for this job (see iyunim 3). Other poskim explain that the employer's responsibility to pay is based on a Rabbinical institution to pay for retracting and causing the worker a loss (Nesivos, and others), or it is based on an understanding that he accepted this responsibility upon himself when he hired the worker (see iyunim 2). According to these approaches, he is obligated to pay even if he unintentionally caused the cancellation of the job, and he is responsible to pay the amount workers were paid at the onset of the agreement [with deduction of *poel batel*.] Later authorities suggest that being that there is strong reasoning for all the above-mentioned Explanation:s we can't obligate the employer to pay unless he has a responsibility to pay according to all of the opinions. (see iyunim 3)

If the worker can still find another job, however it will pay less, the employer is only responsible to pay the difference between the two wages. The Shach (9) adds that in such a case if the employer wishes he can pay *poel batel* instead of paying the difference.

### Applied Halacha

1. If you registered your child in a camp and subsequently retract, and the camp originally had other applicants wishing to come, you must pay the camp for the summer with deducting *poel batel* [unless a replacement camper was found or your cancellation and lack of notification thereof was due to a mistake or *oiness*.] *Beis din*, however, can't force one to pay unless the camp has halachically acceptable proof that they had other applicants available. One should nevertheless pay the camp if he trusts them for what

they say, (see iyunim 4.)

If you scheduled an appointment by a professional and then missed the appointment, your obligation to pay for the missed appointment [with deducting *poel batel*,] depends on numerous factors. If the professional anyways filled the slot or your miss and lack of notification thereof was due to a mistake [-*shogeg*], you are exempt from paying. For example, if you mistakenly marked the appointment by a wrong date on your calendar, although this wasn't an *oiness*, you are exempt from paying. If you were negligent, though, you must compensate the professional if he claims that he had other potential clients. If you don't trust the professional that your slot wasn't filled or that he had other potential clients, or it is difficult to ascertain whether he could have had another client in your slot, see sources 4.

If you hired a builder/contractor to finish your basement and subsequently cancelled before he started working, your obligation to compensate him would depend on the nature of his business. If the contractor has a maximum capacity and was forced to turn down another potential customer because of your agreement with him, you are responsible to pay his wages of all the work he lost because of this broken commitment, until a replacement is found.

Explanation:

We have seen that if the employer caused a loss to the worker by retracting due to the fact that the worker had other opportunities, the employer must compensate the worker. We have also seen that according to some poskim the employer isn't responsible to compensate if he caused this loss to the worker by mistake. We also saw that later authorities suggest that we can't obligate the employer to pay when it was a mistake, since there is strong reasoning for this opinion.

When there are questions whether the worker actually suffered a loss, the Aruch Hashulchan writes that *beis din* can't force the employer to pay unless the worker provides halachically acceptable proof to his loss. The burden of proof rests on the worker since he is the one trying to collect. However, if the employer trusts the worker regarding the loss, he definitely must pay the full amount to the worker. (see iyunim 4)

It is also important to note that many authorities state that a *kablan* – contracted worker who could take more than one job at once, usually doesn't suffer a loss by that that you hired him and retract. Since he could have had your job, and the other potential job as well, you didn't cause him any loss and you don't have to compensate him when you cancel him. This would only apply, though, to contracted workers that are never filled to their



capacity. Those that have a maximum capacity and turned down another job because of yours are included in these laws, as all other workers. (see iyunim 5)

2. If you hired a secretary and wish to fire her, and the secretary can find another job to replace this one, you are exempt from paying her the wages, even if the only job she can take to replace this one is more difficult, as long as it will earn more to cover for the excess difficulty. However, you can only consider a job as a replacement for the secretary if the secretary is used to doing that work of the replacement job. If, for example, the only replacement is a teaching job which she isn't accustomed to, it isn't considered a replacement.

Explanation:

We have seen that if the worker can find another job even if it is more difficult, the employer is exempt from paying the worker, as long as the worker is being paid for the additional difficulty. The Chazon Ish, though, explains that this is only said if the other work is a type of work that the worker regularly does. The employer can't expect the worker to take a job that he isn't accustomed to do. (see sources 6)

3. If you hired a secretary to work for you and you fired her, if you originally hired her for a year then you must pay her wages until the end of the year, for as long as she can't find another job. If originally you didn't set a termination date, then a *dayan* has to determine the length of the job term. You would have to pay the secretary until the end of that determined job term, for as long as the secretary can't find another job.

Explanation:

We have seen that a worker that is hired for a long period and they set a termination date, the entire period until the termination date is considered one term of work. We have seen that therefore the employer must pay the wages of his worker for the entire period, if he fires his worker once the worker started. However, if there was no terminations date it is difficult to determine how long of a period of work one term is.

## סעיף ג'

### מקורות ועיונים:

#### א] סוגיית הגמ' וראשונים דפועל חוזר בחצי היום ואיסור לעשות עצמו כעבד

הכי איתא במס' ב"מ דף י' ע"א, רב נחמן ורב חסדא דאמרי תרוייהו המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו מאי טעמא הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים והתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה איתביה רבא לרב נחמן מציאת פועל לעצמו במה דברים אמורים בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום עדור עמי היום אבל אמר לו עשה עמי מלאכה היום מציאתו של בעל הבית הוא א"ל שאני פועל דידו כיד בעל הבית הוא והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום אמר ליה כל כמה דלא הדר ביה כיד בעל הבית הוא כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא דכתיב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים

ופירש"י וז"ל, הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים. כאדם הבא מאליו ותופס ממון חבירו בשביל חוב שיש לאחר עליו ובא לקדם עד שלא יתפסנו בעל חוב אחר ונמצא תופס זה חב בתפיסתו זאת את הנושים האחרים: חב לאחרים. מפסיד את האחרים כמו אין חבין לאדם (כתובות דף יא.). לא קנה. כדאמר בכתובות דלאו כל כמיניה להיות קופץ מאליו וחב לאלו מאחר שלא עשאו אותו הנושה שליח לתפוס: נכש עמי היום. דלא נשכר עמו אלא לניכוש ועידור וכשהגביה המציאה אין זה ממלאכת בעל הבית וקנאה פועל והוא ינכה לו משכרו שכר פעולת ניכוש ועידור כל שעת הגבהה: אמר לו עשה עמי מלאכה היום. כל מלאכה שהוא עושה מלאכת בעל הבית היא וקנה בעל הבית אלמא המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו: כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא. הא דאמר דכי הדר ביה הרשות בידו לאו משום דעד השתא לאו כיד בעל הבית הוא אלא טעמא אחרינא הוא שאינו שלו כעבד שאם בא לעזוב לו שכרו מכאן ואילך ולחזור בו יחזור בו: ע"כ מפירש"י.

הנה בעיקרן של דברים מצינו שני דיעות בראשונים:

תוס' בב"מ שם כתבו וז"ל כי לי בני ישראל עבדים. נ"ל דמ"מ מותר אדם להשכיר עצמו דדוקא עבד עברי שאינו יכול לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם, עכ"ל. הרי מבואר מדבריהם שסתם פועל אין דינו כעבד מחמת זה גופא שיכול לחזור בחצי היום. כפשוטו הביאור בדבריהם דהא שיכול לחזור בחצי היום ואין דינו כעבד הוא משום שאין גופו קנוי כעבד.

אמנם המרדכי (מס' ב"מ אות תנ"ט) כתב וז"ל וי"ל דפועל לא מקרי עבד אלא שכיר והא דילפינן ליה מעבד היינו לענין קולא ק"ו כיון דמקילין גבי עבד דגופו קנוי גבי פועל לא כל שכן, ומהאי טעמא אמרינן דמלמד שחלה חצי הזמן אין חייב להשלים... ונ"ל דמהאי טעמא יש לזיזהר למלמד או סופר או שאר מלאכות מלהשכיר עצמו להיות בבית בעה"ב להיות בקבע עמו ולהיות סמוך על שלחנו בלי הפסק יותר מג' שנים דכל טפי מג' שנים נפקא ליה מתורת שכיר ועבד גמור לא הוי לכל הלכותיו מ"מ כיון דנפקא ליה מתורת שכיר קא עבר על כי לי בניי עבדים וקצת ראוי מפי מפנין מעשה באדם כו' עכ"ל.

וכעין זה איתא גם בתש"ו מיימוני (קנין סי' ל"א) וז"ל אשר כתב במגדל אינז"יג שהי"ם אהא דפרק האומנין (דף ע"ז ב') דפריך תלמודא כי לא אניס נמי, משמע דנותן לו שכרו דקתני היינו חצי שכרו דעד חצי היום ולא כל שכרו דכולי יומא חדא מדלא קתני נותן לו שכרו משלם כדתני לעיל (ע"ו ב) ועוד מדפריך כי לא אניס נמי אלמא דאניס אין לו אלא שכר טרחו ותו לא דומיא דלא אניס ולא כל שכרו כדמשמע לעיל דקצרו חציה והניחו חציה נותן להם חצי שכרם שפסק עמהם וקשיא לן והא פועל יש לו דין עבד עברי דמהאי טעמא אמרינן פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום דילפינן לה מעבד עברי דיוצא בגרעון כסף דכל קולי דעבד עברי יהבינן לפועל מק"ו השתא ע"ע דעבד איסורא ועבר על כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים וגופו קנוי מקילין ביה כ"ש פועל כדפירש' בפ"ק דב"מ (י א) וגבי ע"ע היכא דאניס וחלה חצי הזמן לא מנכה ליה מידי ממה שבטל ממלאכתו כדאמרינן פ"ק דקדושין חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים וי"ל שאני התם שכבר קיבל העבד הכסף אבל הכא עדיין לא נתן לו בעה"ב שכר הילכך אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן אלא שכר פעולתו, מפי בעל החלום במגדל אינז"יג שהי"ם, וכן נ"ל הלכה למעשה במלמד שחלה וכל פועלים, ואע"פ שלא קיבלתי מרבתי שקיבלו מרבתיים חילוק בין הקדים לו שכרו ללא הקדים וכן דנין בכל צרפת וכן דנתי עד עכשיו כדברי רבותי, חוזרני בי ונ"ל הלכה למעשה כמו שהוכחתי מפי בעל החלום. עכ"ל אשר כתב בחידושי בפרק האומנין במגדל אינז"יג שהי"ם עכ"ל.

וכעין זה גם בשו"ת המהר"ם מרטנברג (סי' ע"ב) וז"ל לדברך א"כ היאך יכול מלמד להשכיר עצמו לזמן אחד הרי הוא עובר בעשה כמו ע"ע המוכר עצמו ואע"ג דמלמד ופועל יכולי לחזור בו ע"ע נמי יוצא בגרעון כסף לכשירצה אפ"ה עובר אלא אני אומר דעד ג' שנים נקרא שכיר ולא עבד כדכתי' כי משנה שכר שכיר עבדך והיינו שש שנים הלכך יכול להשכיר עצמו שנה או שנתים או ג' רצופי יותר לא מצי להשכיר את עצמו רצופות דעד ג' שנים נקרא שכיר ולא עבד, עכ"ל.

הרי מבואר מדבריהם דזה דסתם פועל יוצא הוא מטעם גרעון כסף, דבאמת גופו קנוי והוי כעבד, וע"י הגרעון חוזר וקונה עצמו, וזהו הדין שפועל חוזר בחצי היום שהוא כדין גרעון בעבד. והא דליכא איסור להיות פועל הוא משום דלא הוי יותר מג' שנים. ולפי ראשונים אלו הפסוק "כי לי בניי עבדים" לא נאמרה בפועל אלא בעבד עברי, וכוונת הגמ' כי הדר בי' טעמא אחרינא וכו' לומר שכשם שעבד עברי יוצא בגרעון כסף מחמת "עבדי הם" כמו כן פועל יכול לחזור בו ויוצא בגרעון כסף דלא גרע פועל מע"ע (כן ביאר המחנ"א סי' א').

### **ב] חזרת פועל אחר שעשו קנין**

איתא בב"י בשם שו"ת הריטב"א "שלא אמרו פועל יכול לחזור בו אלא בהשכיר עצמו באמירה אבל כל שנשתעבד בקנין לטפויי מילתא אתא שלא יוכל לחזור בו." הש"ך (ס"ק י"ד) הק' על הריטב"א דכיון שפועל חוזר בחצי היום משום עבדי הם ולא עבדים לעבדים, גם אחר קנין יהא לו יכולת לחזור בו, ואי משום הקנין הרי הקנין הוי קנין דברים ולא הוי כלום. גם כתב הש"ך שמפורש בריב"ש (תע"ו) שפועל אפי' אחר קנין יכול לחזור בו ודלא כהריטב"א. והמחנ"א (שכירות פועלים סי' ב') הוסיף שגם ברשב"א (תולדות אדם ח"ב סי' פ"ז) מפורש דלא כהריטב"א. ועיין מה שתי' הקצו"ה (ס"ק ה') לקושיות הש"ך.

המחנ"א (שם) והחזו"א (ב"ק סי' כ"א אות כ"ט) ביארו שכוונת הריטב"א שכיון שזה פשוט שאם פירש שעושה קנין להתחייב ולשעבד גופו שישתעבדו נכסיו שיהא המלאכה הזאת נעשית לחבירו, שאינו יכול לחזור בו, משום שזהו שעבוד ככל שעבוד ממוני לחבירו שאינו יכול לחזור, כמו כן חידש

הריטב"א שגם בקנין סתם על הפועל הכוונה היא לשעבד נכסיו להשלמת המלאכה. אמנם כתב החזו"א שהריטב"א לא מיירי רק בעשה קנין סודר סתם אבל לא בשאר קנינים, שרק בקנין סודר אמרי' כיון שאין דרכו בכך מינכרא מילתא דלטפויי קאתי. ועוד כתב החזו"א שפשוט שאפי' החולקים על הריטב"א מודים שאם פירש שקונה מידו לשעבד נכסיו להשלמת המלאכה, שנכסיו נשתעבדו ויורדים לנכסיו ושוכרין פועלים להשלים המלאכה. ונמצא שלפי המחנ"א והחזו"א אפי' הריטב"א מודה שאחר קנין א"א לנו לכוף הפועל בשוטים ע"י ביי"ד שישלים המלאכה, ורק אפשר לירד לנכסיו לגבות ממנו ממון להשלים המלאכה ע"י פועלים אחרים אם הפועל מסרב להשלים המלאכה.

והאמת שמדברי האחרונים מבואר דלא היה להם תשובת הריטב"א (סי' קי"ז), וז"ל שאלת ראובן נשכר לשמעון לשמשו שנה אחת, ונשתעבד לו לזה בשטר בקנין כראוי, ובתוך השנה בא לחזור בו. ואתה אומ' שיכול לחזור בו ואפי' בחצי היום משום כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, וכיון דמשום קרא הוא אין לחלק בין שנשכר בדבור בין שנשכר בקנין, ולא בין שכיר יום לשכיר שנה או יותר, דסוף סוף לא עבדים לעבדים אמ' קרא, [ונסתייעת] ממה שכתבו רבותי הצרפתים ז"ל על מי שהשכיר עצמו ללמד תינוקות, ואמרת שנראה בעיניך כי כל שאינו דן כן טועה בדבר משנה, ועל זה שאלתם הכרעתי, ע"כ תורף שאלתך. תשובה באמת כן נראה מדברי התוספות כדברך, אבל כך מקובלני ממורי הרב הגדול ר' אהרן הלוי ז"ל וכן כתוב אצלי משמו בפ' השוכר [בשנים] או שלשה מקומות, כי הלכה רווחת אצלו משום רבותיו ז"ל שלא אמרו שהפועל יכול לחזור בו אלא במשכיר עצמו באמירה כדין פועל של תורה, אבל כל שנשתעבד בקנין לטפויי מילתא אתא שלא יוכל לחזור בו, וכל כי האי גוונא תנאי שבממון הוא שהוא קיים, כמתנה על שאר כסות ועונה, דאפי' עונה דבר שבממון הוא כפי הפירוש הנכון וכפי הירושלמי וכל הנאה שבגוף כדבר שבממון חשוב, כמו שאמרו בירושלמי איזהו דבר שאינו של ממון שלא תצטרכי גט שלא תהיה זקוקה ליבם. וכליה פרקין דהשוכר את הפועלים דהיינו בפועל שנשכר בדברים, וכל כי האי גוונא חדוש הוא ואין לנו בו אלא [חדוש], ועל דא אנא סמיך. והנראה כי אף לבעלי התוספות ז"ל כל שעבד עצמו ונכסיו לשמוש זה גובה מנכסיו [לשכור] משמש אחר, כל שבאת החבלה ליד בעל הבית ששוכר עליו מן החבלה עד ארבעים וחמשים זוז לפי שכבר זכה לו חבלה לכך, ושעבוד נכסיו בקנין כמי שבאת חבלה לידו דמי עכ"ל. משמעות דברי הריטב"א מורים שאין טעמו משום שהקנין מוסיף מאומה אלא טעמו משום שכל הדין חזרה חידוש הוא וזכות של הפועל הוא וכל שוויתר על זכותו לחזור אינו יכול לחזור, ואילו פירש להדיא שוויתר על זכותו לחזור הי' מועיל בלא קנין, והריטב"א חידש שאפי' לא פירש להדיא מ"מ סתם קנין להוסיף בא והוי כאילו פירש שמוותר על זכותו לחזור. ולפי"ז יוצא שדעת הריטב"א שאם עשה קנין נשתעבד גופו להשלים המלאכה בעצמו.

מצינו כמה אחרונים (חקרי לב חו"מ ח"ב סי' ע"ג, בית דוד סי' קמ"ג) שכתבו שלדינא כיון שהוא מח' ראשונים אין ספק שגם אם עשו קנין יכול הפועל לומר קים לי כהחולקים על הריטב"א ולחזור בו. ואם הבעה"ב מוחזק בשכר הפועל, נראה שיכול הבעה"ב לומר קי"ל ולעכב השכר בידו להשלים בו המלאכה. ולפי החזו"א אם פירשו שעושה קנין לשעבד נכסיו להשלמת המלאכה, לכ"ע נשתעבדו נכסיו ויורדים לנכסיו ושוכרין פועלים להשלים המלאכה.

ולכן כשרוצים לעשות הסכם שלא יוכל הפועל לחזור בו ויתחייב לעשות המלאכה בעצמו, יעשו קנין ויוסיפו שקיבלו עליהם סברת הריטב"א וכמו שביאר הוא עצמו את דבריו בתשובה, ואז אינו יכול לומר קי"ל כהחולקים (ע"פ חושן האפוד הערות לסי' של"ג אות ה'). והביאור בזה, שהעיקר להלכה שאין איסור על הפועל להשכיר עצמו לפחות מג' שנים, אפי' כשאינו יכול לחזור בו, (עיין משפטי החושן הערות אות י"ב) וכיון שכן אין בזה נידון של איסור רק נידון ממוני אם יש עליו שעבוד

לעבוד, ועל זה שפיר יכול לקבל עליו דיעה אחת.

### ג] האם יש איסור על הפועל מלחזור

נחלקו האחרונים לענין דין זה שפועל חוזר בו בחצי היום האם נאמרה זו לומר שמותר לו לכתחילה לחזור בו, או דילמא אין לו שום הפסד ממון ממה שחוזר בו, אבל יש עליו איסור לחזור בו.

בשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' קכ"ב וסי' קע"ב) הוכיח מדברי הנימו"י שאסור לפועל לחזור בו משום שארית ישראל לא יעשו עולה, וגם במשפט שלום (סי' קע"ו משמרת שלום אות מ"ד) הביא דברי הנימו"י הנ"ל, אמנם צידד לומר שאם הפועל עני ונדחק לדבר אין עליו איסור.

בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ו') ובנתיחה"מ סי' קפ"ג (סי"ק א') מבואר שיש לבעה"ב תרעומת על הפועל החוזר בו, ובעזר מקדש (אה"ע סי' ע"ו סעיף ה') מבואר שאין רוח חכמים נוחה הימנו.

אמנם בשו"ת בית שמואל אחרון (חוי"מ סי' נ"ו עמ' מה:) ובשו"ת מגדל השן (סי' פ"א) מבואר שאין עליו שום איסור כשחוזר בו, משום שכך היא רצון התורה שלא יהי מוכרח לעבוד אלא יהא לו רשות לחזור בו. ולפי דבריהם צ"ל שדין תרעומת המוזכר בסעיף א' מיירי דוקא בקבלן.

### ד] אופנים שמותר להשכיר עצמו ליותר מג' שנים

הרמ"א פסק כדעת ההגהות מרדכי בשם מהר"ם [שהבאנו לעיל אות א'] שאסור לפועל להשכיר עצמו ל[יותר מ]ג' שנים, ודלא כדעת התוס' [שהבאנו לעיל שם].

כתב הש"ך (סי"ק ט"ז) דהיינו דוקא אם יש לפועל פרנסה וכסות, אבל אם אין לו מותר להשכיר עצמו ליותר מג' שנים כמו שמותר למכור עצמו כעבד בכה"ג.

איתא בשו"ת לחם רב (סי' פ"א) דדוקא אם הפועל סומך על שלחן בעה"ב או דר עמו בבית אסור אבל בלא"ה מותר. אמנם איתא בשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' כ"ב וקע"ב) שגם פועל שהבעה"ב נותן לו דירה ודמי מזונות ואין הפועל רשאי לדור במקום אחר הרי הוא בכלל האיסור שלא להשכיר עצמו ליותר מג' שנים.

איתא בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' פ"ז) שאין איסור להשכיר עצמו ליותר מג' שנים אא"כ חייב לעבוד בלא הפסקות אבל אם נותנים לו ימי חופשה אין שום איסור.

איתא בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ר"ו) שיש נוהגים כשי' רש"י שאין איסור להשכיר עצמו אא"כ משכיר עצמו לששה שנים.

### Applied Halacha

1. A social worker that is paid by the hour may quit his/her job in middle of the term, and must be paid fully for all the work previously done, unless the employer is bound to suffer a loss (as defined later in seif 5) for this cancellation. There is discussion whether the worker is in violation of a prohibition for cancelling, but the employer has no power to prevent the worker. If the worker is quitting because of a very legitimate reason that surfaced, the worker isn't in violation according to all opinions.

If you hired a painter to paint your house during specific hours and days for a pay of \$25 per hour and he quit after painting half the house, you must nevertheless pay him \$25 an hour for all the hours he worked. This is true even in cases where the next painter will charge more for the second half of the job since it is a smaller job. As we will see further this isn't a type of loss that obligates the worker to complete the job. If, however, the employer and employee performed a kinyan suddar at the onset to acquire this employer-employee relationship, the employer can withhold the amount it will cost him extra for completing the rest of the painting more than it would have cost through completing it by this worker.

If you are hiring a secretary to pay her by the hour and wish to make an agreement in which she will be bound to complete the term unless an oiness will occur, you should perform a kinyan to acquire the employment relationship and stipulate that both parties are doing so with acceptance of the opinion of the Ritva and in accordance with the way he himself explains in his teshuva.

2. We have seen that a poel (day laborer) can quit midterm without suffering any financial penalty. We also saw that there is a dispute whether the worker is prohibited from quitting without valid reason. It was also mentioned that being that there is dispute whether the worker can quit without valid reason after a kinyan was performed or not, he may quit but the employer can hold onto the owed wages to use for the extra costs of completing the job that was left half done. However, poskim state that if the employer and employee perform a kinyan to acquire the employment relationship and stipulate that both parties are doing so with acceptance of the opinion of the Ritva as he himself explains in his teshuva, the employer can be forced by beis din to complete the term unless an oiness occurs.

3. One may sign an employment contract for a term of three years or longer provided that he is entitled to a vacation or that the salary doesn't fully cover his food and board.

Explanation:

We have seen that one is prohibited to make an employment agreement for three consecutive years or longer. However, we have seen that there are many exclusions to this prohibition. As such, it is very rare to find an employment agreement in today's society that would be prohibited. (see sources 4)

## סעיף ד'

מקורות ועיונים:

א] סוגיית הגמ'

הכי איתא בב"מ (דף עו:) בד"א שלא התחילו במלאכה אבל התחילו במלאכה שמין להן מה שעשו כיצד קבלו קמה לקצור בשני סלעים קצרו חציה והניחו חציה בגד לארוג בשני סלעים ארגו חציו והניחו חציו שמין להן את מה שעשו היה יפה ששה דינרים נותן להן סלע או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים ואם סלע נותן להם סלע ר' דוסא אומר שמין להן מה שעתיד להעשות היה יפה ששה דינרים נותן להם שקל או יגמרו מלאכתן ויטלו שני סלעים ואם סלע נותן להם סלע

**ופירש"י וז"ל בד"א שלא התחילו במלאכה.** ארישא קאי ועד השתא פריש מידי דשכירות והשתא פריש מיילי דקבלנות: **בד"א.** דהיכא דחזרו בהן או הוא חזר אין להם אלא תרעומת בזמן שלא התחילו במלאכה: **אבל התחילו במלאכה.** יש דין אחר ביניהם מהו הדין שמין להם מה שעשו לפי התנאי ויקבלו כפי חשבון שעשו: **ארגו חציה.** ומגיע לשכרן סלע לפי תנאם: **היה יפה ו' דינרים.** שאם היה בא לשכור שכיר לחציה אינו מוצא בפחות מששה דינרים ונמצא נפסד בעל הבית במה שעתיד להעשות אפ"ה אין הולכין אחר העתיד להעשות אלא שמין להן את מה שעשו לפי חשבון תנאו ונותן להם סלע דלית ליה להאי תנא הא דתנן במתניתין כל החוזר בו ידו על התחתונה: **ואם סלע.** ואם אין יפה אלא סלע דנמצאין פועלין לעשות חציה השני בסלע: **נותן להן.** במה שעשו סלע ולקמן (דף עז.) פריך פשיטא: **שמין להן העתיד להעשות.** רבי דוסא סבירא לה כתנא דידן דאמר החוזר בו ידו על התחתונה ויעכב שכר מה שעשו כדי לשכור פועלים ולגמור כפי תנאי הראשון: **היה יפה.** העתיד להעשות ו' דינרים: **נותן להן שקל.** כדי שתהא נגמרת בשני סלעים: **ואם סלע נותן להם סלע.** לקמן פריך פשיטא: ובדף ע"ז איתא הכי אמר רב הלכה כר' דוסא ומי אמר רב הכי והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום וכי תימא שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות ומי שאני ליה והתניא השוכר את הפועל ולחצי היום שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה אם שכיר הוא נותן לו שכרו אם קבלן הוא נותן לו קבלנותו מני אילימא רבנן מאי איריא שמע שמת לו מת או שאחזתו חמה דאניס כי לא אניס נמי הא אמרו רבנן יד פועל על העליונה אלא לאו ר' דוסא היא וש"מ לא שאני ליה לרבי דוסא בין שכירות לקבלנות א"ר נחמן בר יצחק בדבר האבוד ודברי הכל תנן כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה בשלמא כל המשנה ידו על התחתונה דסתם לן תנא כר' יהודה אלא כל החוזר בו ידו על התחתונה לאתויי מאי לאו לאתויי פועל וכו' דוסא אלא ר' דוסא תרתי קאמר ורב סבר לה כוותיה

בחדא ופליג עליה בחדא

**ופירש"י וז"ל שכירות.** שכיר יום: **שאני ליה בין שכירות לקבלנות.** דגבי שכירות איתא להאי טעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים אבל בקבלנות אין זה עבד אלא לעצמו ורבי דוסא בקבלנות מיירי כדקתני קיבלו קמה לקצור ודרב בשכיר יום: **נותן לו שכרו.** הואיל ואנוס הוא אין לקנסו ולעשות ידו על התחתונה ונותן לו חצי דמי שכרו: **וש"מ.** מדנקט אונס בתרוייהו הא לא אניסי לא ואפ"ה שכירות נמי: **אמר ר"נ בר יצחק.** לעולם שאני ליה ומודה הוא בשכיר דידו על העליונה והא דנקט אונס בשכיר אפ"ה רבנן נמי אמרי ליה דאי לא אניס לא הדר כ"ש ר' דוסא והא מתניתין בדבר האבוד עסקינן ודברי הכל אין הפועל יכול לחזור בו: **כר' יהודה.** פלוגתייהו בפי הגוזל עצים (ב"ק ק:) לצבוע לו אדום וצבעו שחור וכו' ולקמן בפירקין (דף עח:) מייתי לה: **לאו לאתויי שכיר יום.** דרישא דמתני' תנא אומנין דמשמע קבלנות ותנא בהן ידו על התחתונה הדר תנא כל החוזר לאתויי פועל:

## ב] פועל שחוזר מחמת יוקר

כתב הרמ"א, ומקורו בטור, שאם חוזר הפועל מכח יוקר אין שומעין לו. ועיין פתחי תשובה לעיל בסעיף ג' (סעק"ד) שהביא כמה דיעות באחרונים בדין זה ואלו הם:

א) לפי הב"ח ומאמר קדישין בין כשחוזר הפועל מחמת יוקר ובין כשחוזר משום שרוצה לעבוד אצל אחר אין שומעין לפועל כלל, ואפילו אם רוצה להיות ידו על התחתונה, אלא כופין אותו לעבוד. וטעמם שהדין שפועל חוזר בחצי היום הוא רק כדי שלא לעבוד כלל, אבל גלי דעתו דנימא לי בעבדות אין שמעין לו כלל. והמאמר קדישין הוסיף שאפי' אם יושב בטל כמה שבועות ואח"כ הולך לבעה"ב אחר לא מהני כיון שרואים כוונתו שרוצה בעבדות.

ב) איתא בשו"ת קרית חנה (סי' כ"ה) שיש לחלק בין כשרוצה להיות עבד לבעה"ב זה רק שרוצה שהבעה"ב יוסיף לו דמים שאין שומעין לו כלל, משא"כ כשרוצה לעבוד אצל אחר ואפי' לקבל שכר יותר שומעין לו, וידו על העליונה. וטעמו דכל שרוצה באמת להשאר אצל הראשון רק רוצה שיוסיף לו דמים הרי רואים שניחא לי' בעבדות רק שנתן עיניו בממון, משא"כ כשהולך לבעה"ב אחר הרי הוא מראה שאין גופו קנוי כלל.

ג) איתא בשו"ת מים חיים (חומ"מ סי' כ"ו) שרק אינו יכול לחזור מחמת יוקר ויהא ידו על העליונה אבל יכול לחזור אפילו מחמת יוקר ואין הבעה"ב יכול לעכבו ויהא ידו על התחתונה. וטעמו דהא שפועל חוזר בחצי היום הוא מחמת שלא חל שעבוד עליו, ואין נפק"מ מאיזה טעם הוא חוזר, משום שיסוד הדבר הוא שאין לבעה"ב שעבוד עליו, אבל הא שחוזר וידו על העליונה זהו תקנת חכמים לייפות כחו, ולא תקנו כן לפועל שחוזר מחמת יוקר.

ד) גם הביא דברי השו"ת חות יאיר (סי' ק"ג) שחולק על הרמ"א וסובר שיכול הפועל לחזור אפי' מחמת יוקר וידו על העליונה.

והגם שהפתחי תשובה סיים שלדינא צ"ע, מ"מ מצינו בערוך השולחן (סעיף י"ז) שהכריע שאם חוזר כדי לעבוד אצל אחר שלא בשביל יוקר, מניחים לו וידו על העליונה, אבל אם חוזר מחמת יוקר ידו על התחתונה. ועיין עוד בחזון איש (מסכת בבא קמא סימן כ"ג אות כ' ד"ה כתב הטור סימן שלי"ג)

## ג] כיצד משערים שויות מלאכתו שעשה

פועל שחוזר בו בחצי היום נוטל שכר של כל העבודה שעשה משום שידו על העליונה. אמנם לפעמים קשה לשער שויות מלאכתו שעשה מחמת שחלק מהמלאכה קשה ושוה יותר מחלק השני. וז"ל הערוך השולחן (סעיף י"ח) מיהו בפועלים חייטים וסנדלרים שמשתכרים אצלם לשנה או להרבה שנים וידוע שקודם החג הוא עיקר המלאכה וכשמשלמים לפועל בעד חודש באמצע השנה משלמים בעד חודש שקודם החג כפלים, כשיוצאים מהם באמצע הזמן אפי' מחמת אונס צריכים לחשוב שווי כל זמן וזמן לפי מה שהוא המקח מהפועלים וכל כה"ג, עכ"ל. ועיין עוד מחנ"א הלי שכירות פועלים (סי' ז').

ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (פסקים אות רי"ג) איתא הכי וז"ל נסתפקנו במי ששכר פועל לחפש מציאות כל היום והוא במקום שאינו מצוי כ"כ למצוא, וחפש חצי היום ולא מצא, וחוזר בו, אם צריך לשלם לו חצי שכרו, ונ"ל דאין צריך, שיכול לומר לו בחצי היום הב' שהיית מרבה לחפש היית מוצא, עכ"ל.

ובפתחי חושן (פרק י"א הע' ח') איתא שבזמנינו שנהוג לשלם הפועל לימים ספורים לשנה של חופש, וחזר הפועל באמצע השנה, נראה מסברא שיש לשלם עבור החופש כפי היחסי של הזמן שעבד.



## ד] האם אפשר להטעות קבלן שחזר בו

מבואר מדברי שו"ת הרא"ש (כלל ק"ד סי' ב') שכיון שיד פועל על התחנתונה אם ירצה הבעה"ב רשאי להטטעות הפועל ויבטיח לפועל שכר הרבה בשביל השלמת המלאכה ולבסוף לא יתן לו רק מה שקצץ עמו מתחילה. והט"ז בסוף הסימן הסכים לדבריו.

אמנם מדברי הרמ"א בסעיף ה' שכתב "ואם מצא פועלים אחרים לשכור והטעה את אלו צריך לין להם כפי מה שפסק להם באחרונה" מבואר שחולק על הרא"ש.

המחנ"א (סי' ד') כתב שדין זה תלוי במח' הראשונים אם קבלן רשאי לחזור אחר התחלת מלאכה רק שידו על התחנתונה או לאו, והבאנו דבריו לעיל בעיונים לסעיף א' אות ח' עיי"ש.

וז"ל המהרי"ל דיסקין (שו"ת, פסקים אות רי"ח) "מי שהטעה לקבלן באמצע המלאכה כמש"כ הש"ך סי' שלי"ג ועיין נתה"מ ... ונ"ל דלאו לכתחילה משתעי רק דיעבד דקיי"ל סוסיי רס"ד דבמוסיף יותר על הדרך אמרי' משטה אני בך אלא דצריך דוקא דבר הנראה לעין יותר על המנהג וכאן שפסק עמו והתחיל לעשותה כל מה שמוסיף להשטאה נתכוין, אך לפי"ז אם המלאכה באמת שוה כהוספתו או שנתיקר בינתים קודם ההטעאה צריך ליתן לו משלם. וכשבא מעשה לידי הפועל הי' מוחזק בידו לא מלאני לבי להוציא, עכ"ל." ועיין עוד מש"כ הנתייה"מ בזה בס"ק י'.

### Applied Halacha

1. A cashier that was hired for a full month term, with a pay rate of \$16 an hour and then quit in the middle of the month, the store owner must pay the cashier the full pay rate for all the time that the cashier worked. This stands true even if the price of labor rose and it will cost the store owner more to get another cashier. If, however, the cashier was only hired with such a high pay rate because during the second half of the month the store gets hectic and overloaded with customers, the store owner can pay the cashier a lesser amount for the first half of the month. A beis din would have to evaluate the appropriate amount to pay the cashier.

A salesman that was hired for a full year term, with a pay rate of \$25 an hour, and five paid vacation days throughout the year and then quit in middle of the year, his employer must pay him for all the days and hours that he worked. Additionally, the employer must pay him for each vacation day that he is entitled to, based on the rate of five days per year. If the employer claims that this worker's efforts bore no fruit due to his early withdrawal, see sources.

#### Explanation:

We have seen that a poel worker that quits midterm, nevertheless receives his full wages. We saw that the full wages means that he gets paid for all what he worked pro rata of the rate he was hired for and the actual time he worked. We also saw that poskim discuss that sometimes other factors, such as difficulty and

season, can play a role in assessing the true value of the poel's labor for the portion of the job that he performed. (see sources 3)

2. A telemarketer that is paid per hour, hired to work during specific hours, and quit midterm, is normally entitled to receive the full pay for the hours he worked. If, however, the telemarketer quit because he found a higher paying job, and the change of price for such labor required the employer to pay more for a replacement worker to complete the term, the employer can deduct from the first telemarketer's pay to cover this expense.

Explanation:

We have seen that a poel worker is only entitled to his full pay when quitting midterm if he is quitting for the purpose of being inactive, but if he quits so that he can receive higher wages he is given all the monetary penalties that we find by a kablan. (see sources 2)

3. A contractor that was hired to renovate a home and quit in middle of the job without a satisfying reason [-an oiness] and now it will cost to complete the second half of the job more than it would have cost to complete it with the first contractor due to the rise in the cost of labor, the homeowner can deduct from the pro rata pay that he owes the first contractor the amount it is necessary for him to pay extra for a new contractor.

A graphics artist that was hired for a project with a wage priced for the project and a specific due date, then the graphics artist quit after completing half the job, he/she gets paid pro rata for the amount of the project he/she completed. If the graphics artist quit during a busy season when all graphics artists charge more for their work, the employer also deducts from the pro rata amount of wages owed, the amount it will cost extra at this time to hire a replacement graphics artist.

Explanation:

We have seen that a kablan cannot quit midterm, and if he does quit, he loses from his pay the amount of loss that he caused the employer for quitting whereby he caused the employer to pay higher wages for the replacement worker.

4. If one hired a typist to type a manuscript for the price of \$2000 for the project, and then fires the typist in the middle, he must pay the typist for the entire job with the deduction of poel batel. The employer must pay this amount even if the typist found another typing job, since she could have taken both jobs.

If one hired a secretary for a term of a month with wages set per hour, and then fired her in middle of the term, the employer must pay her for the entire term with the deduction of poel batel. If, however, the secretary is able find a replacement job, which involves a kind of work that she is familiar with performing and that will pay her at least the amount per hour that her first job paid, the employer is exempt from paying her for all those hours that she has a replacement for.

Explanation:

We have seen that an employer who fires his worker after the worker began the job, he must pay the worker for the entire term of the job with deduction of poel batel unless the worker replaces the job. We also saw that with regard to some types of kablán, their job isn't replaceable, since they could have had their first job and their second job.

## סעיף ה'

מקורות ועיונים:

א] סוגיית הגמ'

איתא במס' ב"מ דף עו: במה דברים אמורים בדבר שאין אבוד אבל בדבר האבוד שוכר עליהן או מטען כיצד מטען אומר להן סלע קצצתי לכם באו וטלו שתים ועד כמה שוכר עליהן עד ארבעים וחמשים זוז במה דברים אמורים בזמן שאין שם פועלים לשכור אבל יש שם פועלים לשכור ואמר צא ושכור מאלו אין לו עליהן אלא תרעומת, ע"כ.

**ופירש"י בד"א.** דאין החוזר נפסד אלא לפי חשבון לר' דוסא ולרבנן מקבלין במה שעשו: **בדבר שאינו אבוד.** ואע"ג דאין פועלים מצויין עכשיו כדמוקי ליה בסיפא שאינו מוצא לשכור ימתין עד שימצא הואיל ודבר שאינו אבוד הוא: **אבל בדבר שהוא אבוד.** אם ימתין ואינו מוצא לשכור בכדי פועלים אפי' לפי היוקר שנתייקרו: **שוכר.** פועלים אחרים עליהן ביותר מכדי שכון: **או מטען.** לאלו: **במה דברים אמורים.** דשוכר עליהן בשאינו מוצא לשכור:

ב] **האם יש איסור על הפועל לחזור בדבר האבד**

כתב הש"ך ס"ק ט"ו שאפי' בדבר האבד "מ"מ אינו יכול לכופו להשתעבד בו" הרי מבואר שהש"ך סובר דאפי' בפועל והוי דבר האבד אין כופין אותו לעבוד. וכן מבואר בש"ך ס"ק ל"ד. החזו"א (סי' כ"ג אות ט') ביאר דמהש"ך משמע דרשאי הפועל לכתחלה לחזור ע"מ לקבל דיני דבר האבד (אא"כ הקנה גופו), דכל הדינים בין בעה"ב ופועלים הוא לענין חיוב ממון ושיעבוד נכסי, אבל גופו לעבוד אינו משועבד לעולם ואע"ג דפריעת בע"ח מצוה וכופין אותו מ"מ אין כופין אותו לעבוד כדי להשתכר בשביל לשלם חוב, וה"נ כאן. (ועיי"ע חזו"א סי' כ"ג אותיות ט' וכ"ח).

ואיתא בנוב"י (קמא חו"מ סי' ל' אות ח') וז"ל פועל שמשכיר עצמו אצל בעה"ב לעבוד עבודתו שיכול לחזור בו בחצי היום מטעם כי לי בני ישראל עבדים איברא שיש חילוק בין שכיר יום לקבלן ור' וואלף מקרי קבלן מיהו גם קבלן יכול לחזור ואין חילוק בין פועל לקבלן אלא שפועל ידו על העליונה וקבלן ידו על התחתונה וא"כ עכ"פ היה ר' וואלף יכול לחזור בו ואפילו נימא שזה מיחשב דבר האבוד אפ"ה יכול לחזור אלא ששוכר עליהן או מטען עכ"ל. הרי שמבואר מהנוב"י שסי"ל שהיתר גמור הוא לפועל לחזור אפ"י בדבר האבד אלא שמתחייב במה שהבעה"ב שוכר עליו או מטעו.

וכן איתא במנחת שלמה (ח"א סי' פ"ז ד"ה ואע"ג) וז"ל ואע"ג שגם בדבר האבוד אין הבעה"ב יכול לכופף את הפועל לעבוד כמבואר בש"ך שם סי"ק ט"ו ומוסבר יותר בסי"ק מ"ז, דהא דפועל יש לו דין עבד הוא רק לקולא שיכול לחזור אבל לא שיהא גופו קנוי ומשועבד לעבוד, ונמצא לפי"ז דלכאורה יכולין גם המלמדים לחזור בתוך הזמן אלא שהבעה"ב שוכר עליהן או מטען ותו לא מידי עכ"ל. וכן סובר הדבר אברהם (ח"ג סי' כ"א ד"ה ונ"ל כו') וז"ל הרי הפועל יכול לחזור בו (איירי בדבר האבד) ואין גופו משועבד לעבוד אצלו אלא שתביעת ממון יש לבעה"ב עליו לשלם הזיקו מדינא דגרמי עכ"ל אמנם השו"ת ושב הכהן (סי' י"ג; הובא בפתחי תשובה סי"ק ח') חולק וסובר דאסור לפועל לחזור בו בכה"ג. ופי' בזה כוונת המחבר בסעי' ה' שכתב "אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו", וטעם הדבר הוא משום דאסור לגרום היזק לחבירו, וכמו שאסור להזיק חבירו אפ"י אם כוונתו לשלם (או מטעם לא תגזול או מטעם ואהבתי לרעך או מטעם אחר), ה"ה כאן אסור לחזור מהעבודה אם עי"ז גורם הפסד לחבירו. וכיון שכן אפ"י אם הוי ספק דבר האבד, אע"פ שנראה שבכה"ג א"א לבעה"ב לשכור עליו או להטעותו מטעם ספק ממון לקולא, אבל עדיין הפועל אסור לחזור מטעם דאסור לגרום אפ"י ספק היזק לחבירו.

וכן איתא בשו"ת אורח משפט (סי' כ"א) וז"ל עוד יש טעמא רבא בענין רבנות בני"ד שזה זמן רב מעת קבלת הכתב וסמכא דעתייהו דבני העיר עליו ומשו"ה לא חפשו אחר רב הגון להם, א"כ הויא דבר האבד, כי ידוע הדבר שהוא קלקול גדול בעדה קדושה שתהי' זמן רב בלא רב דבר אחד לה, והם עי"ז סמכו ואין לך דבר האבד מזמן יקר המציאות שילך להם לטמיון עד שיקבלו רב אחר. ועי' בחו"י שכ' שאפילו משום ס' דבר האבד ג"כ אסור לחזור. ופשוט הוא דאסור לכתחילה להכניס חבירו בסי' היזק, ויש כאן דינא דגרמי, ומכש"כ מה שיש לספק בעניני מחלוקת שאפשר ליפול בענין מינוי רב שדבר זה הוא פסידא הנוגע בגוף ונפש וממון שאי אפשר לשער, ואין לך דבר האבד גדול מזה, ובדבר האבד לית דין ולית דיין שהחזרה איסור גמור ומוחלט הוא.

וכן מבואר בשו"ת משנת ר' אהרן (חו"מ סי' ע"א) דבדבר האבד אין רשאים לחזור דהיכא דהוי "דבר האבוד הרי זה מזיק ממש... דאף גרמא בנזקין אסור מה"ת". ומבואר מדבריו בתשובה שם דסי"ל דאפ"י היכא דליכא היזק של ממון רק דבר האבד כמו חלילין למת ולכלה, או מלמד שחוזר, ג"כ חשוב מזיק ואסור לחזור משום דאסור לגרום אפ"י היזק כזה שאינו היזק של ממון.

וכן באמת מבואר במהרי"ק (שורש קל"ג) וז"ל ומאחר שכן הוא שאפילו פועל בדבר האבד שאין יכול לחזור בו כשהוא חוזר בו ורוצה להפקיע שכירתו שלא כדין דין הוא שיהא הלה שוכר עליהן או מטען מדינא או מקנסא, עכ"ל.

וכן כתב הפלפולא חריפתא (אות צ') וז"ל דלא אלימא דרשה ד"ולא עבדים לעבדים" שיהא כח לפועלים שיחזרו בהם בדבר האבד, עכ"ל.

החכמת שלמה (סעי' ג') כתב דאם הבעה"ב והפועל עשו קנין (קנין של הריטב"א, דהיינו קנין סודר) בתחילת השכירות וגם הוי דבר האבד אפ"י הפועל אינו יכול לחזור, והובא דבריו להלכה במנחת שלמה (ח"א סי' פ"ז ד"ה ואע"ג ע"ש) ועיין חזו"א כ"ג ט' שפלפל קצת בזה.

ובמהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' נ') מצינו שסובר בדעת המהר"ם שמעיקר הדין יש לב"ד לכוף הפועל (שחוזר בדבר האבד) בעל כרחו לסיים העבודה וז"ל וכן הוא לדברי רבינו יואל וראבי"ה בנו שפסקו שמלמד לא חשיב כפועל דאפי' בחצי היום חוזר אלא חשיב כדבר האבד ולא יוכל לחזור בו ומשמע דכיון דאיכ' פסידא חשיב גופו קנוי ואינו נמחל שעבודו בדברים ולא אמרי' כיון דפועל חוזר בו בחצי היום אלא דהיכא דאיכא פסידא שוכר עליו עד כדי שכירותו והוא יכול למחול אותה פסידא ולו' א"א בתקנת חכמים שתקנו לתועלתו וכי אמרי' גבי ע"ע שגופו קנוי ובמילי דעלמי' דא"ל זיל לא מפקע מניה היינו במפקיע שיעבודו לגמרי בלא גרעון כסף אלא ס"ל למהר"ם דכל דאיכא פסידא חל השעבוד על גופיה כדין ע"ע ובדברי' בעלמי' לא מפקע, עכ"ל. וכן כתב החזו"א (ב"ק כ"ג אות ט') בדעת המהר"ם, אמנם הש"ך בס"ק מ"ז חולק להלכה על המהר"ם וסובר שאין גוף הפועל קנוי אפי' בדבר האבד.

### ג] טעמים של חיוב פועל בדבר האבד

מצינו כמה טעמים לבאר דיני ממון זה המוטל על הפועל לבעה"ב, שמזה נובע הדין שהבעה"ב שוכר עליהם או מטען:

1) הריטב"א שהבאנו לעיל בסעיף ב' ביאר שהוא משום דין ערבות, דכיון שהבעה"ב סמך על הפועלים שיעשו המלאכה ולא שכר אחרים לעשותה הוי כאילו הוציא ממון על פיהם וחייבים מדין ערב, וכן ביאר בחזו"א (ב"ק כ"ג ל"ו) בדעתו.

2) בש"ך (ס"ק ל"א) כתב שהוא מדין גרמי. ועיין בשו"ת בית שלמה חו"מ ח"א סי' ק"כ, וחזו"א כ"א כ"ח. אמנם יש לעיין איך מתאים זאת עם השיטות דסברי שאינו יכול לתבוע מהפועלים הפסד הפשתן שהתקלקל ע"י חזרתם, ואם החיוב משום גרמי הרי יש להם לשלם מכיסם כל ההפסד שגרמו. ובאמת ההגהות אשר"י העיר כבר בזה, ועיין להלן סעיף ו' מש"כ בזה.

3) הנתיה"מ ס"ק ג' ביאר שהוא תקנת חכמים או שאמדו חכמים שזהו דעתן של פועלים כששוכרים עצמם שמתחייבים עצמן בזה. וכן איתא באמת בשו"ת מהרי"ק סימן קל"ג וז"ל ומאחר שכן הוא שאפילו פועל בדבר האבד שאין יכול לחזור בו כשהוא חוזר בו ורוצה להפקיע שכירתו שלא כדין דין הוא שיהא הלה שוכר עליהן או מטען מדינא או מקנסא.

והנה לטעם שהוא משום שהפועל מתערב לשלם ההפסד (כמש"כ הריטב"א) וכן לטעם שזהו דעתן של פועלים (ביאור שני של נתיה"מ) אין לחייב הפועל כשלא ידע מעיקרא כשנשכר למלאכה שהמלאכה הוא דבר האבד, וכמבואר במלא הרועים ערך שכירות אות ו', אבל לטעם שהוא תקנת חכמים או לטעם שהוא משום גרמי יש להסתפק, ועיין חלקת בנימן ס"ק קס"ח. ואם שכר אותו לזמן לכל מה שיצטרך ואירע בתוך המלאכות דבר האבד, מבואר בתשו' ושב הכהן (סי' י"ג) שסובר, דודאי יכול הפועל לחזור בו אפי' מדבר האבד, ודבריו הובאו להלכה בנחלת צבי סי' רצ"א סעי' כ"ד עיי"ש.

### ד] חזר וקיבל הפועל בשתיקה אחר שעבר האונס או כבר שילם לפועל

איתא במס' קידושין (דף יז.). אמר מר יכול אפילו חלה ת"ל ובשביעית יצא אפילו חלה כל שש והתניא חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים חלה כל שש חייב להשלים אמר רב ששת בעושה מעשה מחט הא גופא קשיא אמרת חלה שלש ועבד שלש אין חייב להשלים הא ארבע חייב להשלים אימא סיפא חלה כל שש חייב להשלים הא ד' אין חייב להשלים הכי קאמר חלה ד' נעשה כמי שחלה כל שש וחייב

להשלים, ע"כ. הרי שהעבד משתלם גם בשביל הזמן שחלה א"כ חלה רוב הזמן. אמנם במס' ב"מ דף עז. מבואר שאם נאנס הפועל או הקבלן ולא עשה מלאכתו אין הבעה"ב חייב לשלם לו על תקופת האונס שלא עבד. הראשונים תמהו בזה, מאי שנא שבמס' קידושין אמרי' גבי עבד שמשתלם על הזמן שלא עבד ואילו במס' ב"מ אמרי' גבי פועל שאינו משתלם על הזמן שלא עבד.

תוס' (שם במס' קידושין ד"ה חלה) תירצו שיש לחלק בין פועל ועבד וז"ל וא"כ מלמדי תינוקות נמי אם חלו לא יקחו אלא מה שהרויחו דאין לדמותם כלל לע"ע דעבד עברי גופו קנוי לאדונו הילכך חלה שלש אינו חייב להשלים דאין יכול לעשות מלאכה יותר מיכולתו אבל מלמד אין גופו קנוי אלא שכר עצמו ללמוד עד הזמן וכשאינו יכול להשלים לא יטול אלא מה שהרויח ועוד נראה לחלק בין מלמד לע"ע דעבד היכא דחלה ג' ועבד ג' היינו טעמא דאינו חייב להשלים משום דכתיב בספר (ישעיה טז) מקצה שלש שנים כשני שכיר אם כן מצינו דשנים דשכיר הן שלש שנים והיינו דכתיב כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים והילכך היכא דעבד שלש דהיינו שני שכיר אמר דאינו חייב להשלים ויטול שכרו כיון דעבדו ג' שנים דהיינו שני שכיר, עכ"ל.

גם הריטב"א שם במס' קידושין כתבו לחלק בין פועל ועבד וז"ל ואע"ג דאמרינן בפרק השוכר את האומנים (ב"מ ע"ז א') דפועל או קבלן שחלה אין לו אלא שכרו במה שעשה ובטלת חוליו לעצמו, לא דמי פועל לעבד עברי דאילו פועל או קבלן השכירו בעל הבית למלאכה זו [ועל דבר ידוע נוטל שכרו, וכיון שלא עשאו אע"פ שחלה או נאנס אין לו אלא שכר מה שעשה לפי חשבון, אבל עבד עברי לא נשתעבד לו לעשות דבר ידוע אלא נשתעבד לו שיכופהו למלאכתו לומר שכל מלאכתו תהא לרבו ולפיכך אם חלה ולא עשה כלום נסתחפה שדהו של אדון, אלא דכי חלה יותר משלש הוי אומדן דעתא דמוכח דלאו להכי נחת למזבן וכדי שלא יפסיד הלה לגמרי ממונו חייב זה להשלים, ולפיכך פטרוהו לגמרי אפילו חלה כל שש כשלא נתבטל לגמרי והיה עושה לו מעשה מחט, וזה נכון וברור כנ"ל, עכ"ל.

אמנם הרא"ש (במס' ב"מ פרק ו' סי' ו') חילק בין סוגי דמס' ב"מ וסוגי דמס' קידושין וז"ל הא דאמר הכא היכא דאניס שכיר או קבלן אינו נותן לו אלא שכרו שלפני האונס ובפרק קמא דקדושין (דף יז א) אמר דעבד עברי שחלה שלש אינו צריך להשלים תי' רבינו מאיר ז"ל דהתם מיירי כשקיבל העבד כל שכרו דאם נתן לו האדון לא ישלים ואם לא נתן ישלים. ול"נ התם מיירי כשחלה שלש ועבד שלש דכיון שאחר חוליו קבלו בעה"ב למלאכתו ולא אמר לנכות לו מה שחלה מסתמא מחל לו. אבל הכא שהחולי היה בסוף זמנו אין הוכחה שמחל לו. והא דמפליג התם בין חלה שלש לחלה שש ולא מפליג בין חלה שלש ועבד שלש ובין עבד שלש וחלה שלש. בלאו הכי משני התם בחלה [שש] ועבד שלשה, עכ"ל.

הנה הרמ"א כאן בשו"ע פסק כשני התירושים של הרא"ש שבתחילה חילק בין אם חזר וקיבל הפועל אחר האונס בשתיקה או לא, ואח"כ הביא בשם י"א החילוק בין אם כבר שילם לפועל או לאו.

הש"ך תמה על הרמ"א במה שפסק כהרא"ש, וסובר שהעיקר להלכה כתוס' וכריטב"א. הטי"ז תמה על הרמ"א במה שאוחז החבל בשני ראשים, שהרי החילוק בין הסוגיות הוא או כתירוץ ראשון של הרא"ש או כתי' שני, אבל א"א להיות ששניהם נכונים, שהרי הם שני דיעות חולקות.

ולענין הלכה למעשה פסק הכנסת הגדולה וכן בס' משפט הפועלים (פרק יב הע' י"א וט"ז) בשם ר' נפתלי נוסבוים שליט"א דהוי ספיקא דדינא בשני הצדדים והמוחזק יכול לומר קים לי, ולכן אם הקדים לו מעות אפי' לא הספיק לחזור לעבודתו אחר עבור האונס אין הפועל חייב להחזיר המעות, וכן אם לא הקדים לו המעות וחזר הפועל למלאכתו אחר עבור האונס ולא אמר לו הבעה"ב כלום אינו יכול לחייב הבעה"ב לשלם לו על הזמן שהי' אנוס.

איתא בשו"ת תשב"ץ ח"א סי' ס"ד שכל זה בדלא התנו הפועל והבעה"ב מעיקרא אבל התנו הכל לפי

תנאם. ובפתחי חושן (העי' נ"א) איתא שפשוט שאם יש מנהג שהולכים אחר המנהג.

### ה) חיוב פועל בדבר האבד כשהבעה"ב לא הי' יכול למצוא פועל אחר מעיקרא

הנה כתב הרשב"א בסוגי' דב"מ שם וז"ל ומסתברא לי דוקא בשהי' מוצא פועלים אחרים לשכור בשעה ששכר את אלו שהרי הפסידוהו, אבל אם לא הי' מוצא לשכור עליהם אין לו עליהם אלא תרעומת דמאי הפסידוהו, עכ"ל. הרי שביאר לנו הרשב"א שאין לחייב הפועל בחיובים של שכר עליהם או מטען באופנים שמעיקרא לא הי' הבעה"ב מוצא פועלים לשכור. וכ"כ הנימוקי' ומ"מ וטור ושו"ע.

אמנם הב"י הביא דברי התלמידי הרשב"א בשם הרמב"ן שחולק על הראשונים הנ"ל וז"ל ובשיטת תלמידי הרשב"א כתוב בשם הרמב"ן (שם) בדבר האבד חייבים פועלים אפילו לא היה בעל הבית מוצא פועלים אחרים מתחילה משום דאין אדם רואה ממונו אבד ושותק ומסתמא טרח בתר פועלים ואי טרח ומטפי להו אאגריהו קצת ודאי משכח מיהו היכא שפועלים לא היו מוצאים לשכור אינו חייב ליתן להם שכרם דליכא למימר גבי פועלים אנא טרחנא ומתגרנא דאפשר שיטרח כל היום ולא יוכל להשתכר והני מילי בשלא התחילו עדיין במלאכה אבל אם משהתחילו במלאכה חזר בו בעל הבית נותן להם שכרם משלם אם אינם מוצאים להשתכר במקום אחר, עכ"ל. הרי שלשיטתו אפי' לא הי' הבעה"ב מוצא מעיקרא פועל אחר וחזר הפועל בדבר האבד אמרי' ששוכר עליו או מטעו. האחרונים כתבו שלדיעה זו אם וואי לא הי' מוצא פועל אחר אפי' ע"י טירחא מרובה והוספת קצת שכר אין שום חיוב על הפועל החוזר ואסור לבעה"ב לשכור עליו או להטעותו.

ובהגה"ת אשר"י (סי' ב' בשם מהרי"ח) מצינו עוד דיעה וז"ל ואם דבר האבד שעל ידי גרמתו נעשית אבד נראה לי דחייבים לשלם כל הפסידו משום דינא דגרמי דמאי שנא מבעל הבית שאם גרם להפסידן שחייב (או) אפילו בדברים בלא קנין וקשה לי דלקמן אמר גבי דבר האבד שוכר עליהן או מטען עד כמה שוכר עליהן עד כדי שכרן ואם באתה חבילה לידו עד מ' ונ' זוז מאי איריא באתה אפי' לא באתה נמי יתחייבו משום דינא דגרמי דרב נחמן גופיה משמע לכאורה דאית ליה דינא דגרמי דהא חייביה ליהוא גברא דאחוי כריא דחיטי בפי' הגוזל וי"ל דהתם מיירי באותו ענין שלא גרמו לו שום הפסד כגון שהפשתן היה שרוי כבר ובשעה שהשכיר אלו לא היו אחרים מצויין ומ"מ כיון שנשכרו לו כבר צריכין לעשות או שוכר עליהן או מטען וגבי חלילים ופירפורין נמי דליכא הפסד ממון שוכר עליהם או מטען. מהרי"ח, עכ"ל. הרי מבואר מדברי ההגהות אשר"י שס"ל שכל דהוי גרמי משום שהבעה"ב הי' יכול לשכור פועלים אחרים מעיקרא, חייבים הפועלים לשלם כל ההפסד, וכל סוגי' דידן מיירי רק בשלא הי' יכול הבעה"ב לשכור פועלים אחרים כלל מעיקרא ואפי' ע"י טירחא מרובה או הוספת קצת ממון. נמצא שיש ג' שיטות בראשונים בזה, לדעת רוב ראשונים אין חיוב על הפועל כלל כשלא הי' הבעה"ב מוצא פועל אחר מעיקרא, ולדעת תלמידי הרשב"א אפי' שלא הי' מוצא פועל אחר מ"מ כל שאילו הי' טורח מאוד ומוסיף קצת שכר הי' מוצא יכול הבעה"ב לשכור עליו או להטעותו, ולדעת ההגהת אשר"י תלוי בזה שאם הי' מוצא פועל אחר יש לחייב הפועל לשלם לכל ההפסד, ואם לא הי' מוצא פועל אחר ואפי' לא הי' מוצא כלל אפי' ע"י טירחא מרובה והוספת שכר יכול הבעה"ב לשכור עליו או להטעותו.

הנה לענין הלכה מצינו שסתם הטור ושו"ע כדעת רוב הראשונים הנ"ל שאין חיוב על הפועל כלל כשלא הי' הבעה"ב מוצא פועל אחר מעיקרא. אמנם כתב הש"ך ס"ק כ"ח שאפי' שהשו"ע סתם בזה מ"מ צ"ע לדינא דאולי יש לחשוש גם לשיטת תלמידי הרשב"א כיון שגם דעת ההגהות אשר"י כוותי'. הנה כפשוטו דבריו צריכים ביאור שהרי ביארנו שיש חילוק גדול בין דעת תלמידי הרשב"א ודעת ההגהת אשר"י. ולזה ביארו רע"א (חידושים סעיף ב') וחזו"א (כ"ג כ"ג) שכונת הש"ך לחשוש רק כדעת תלמידי הרשב"א, דהיינו שאין לשכור עליו ולהטעותו רק כשיתכן שהי' מוצא פועל אחר ע"י טירחא

מרובה והוספת קצת שכר, וטעם השי"ך משום שיש לצרף שגם ההגהות אשר"י מודה לדין זה, אע"ג שטעם דינא דידן אינו כטעמו של ההגהות אשר"י.

ולענין הלכה למעשה איתא בספר משפטי החושן (ביאורים אות קי"ח) וחלקת בנימן (אות קס"ו) שאם הבעה"ב מוחזק בממון הפועל יכול לומר קים לי כהשי"ך ולשכור עליו פועלים ביותר מהשער.

### ו) דין פועל בחינם שמותר לחזור

הנה דין זה שפועל שעושה בחנם מותר לחזור מקורו במהרי"ק וז"ל המהרי"ק (סי' קל"ג אות ב') ראובן שהבטיח שמעון להשתדל בעבורו חנם זולתי הוצאה ואחר אשר הוציא הלה את מעותיו והיה הדבר עומד להגמר חזר בו ראובן מדיבורו ואומר לו שלא יגמור אם לא יתן לו כך וכך. וכן עשה שמעון פייסו בממון כרצונו ושוב באו מעות ראובן ביד שמעון ורוצה שמעון לעכבם באמרו כי שלא כדין הכריחו לפייסו בממון האם יש לדמותו להיהא דשוכר עליהם או מטען דפרק האומנין (דף עה). לע"ד אין נראה לדמותו כלל דהתם דוקא הוא דשוכר עליהן או מטען משום דנשכרו לו לעשות מלאכתו וכי הדרי בהו עבדי שלא כדין שהרי שכירין או קבלנים נהו ולא מצו למהדר בהו דאף על גב דגם בשכירות אמרינן דשוכר עליהם או מטען בדבר האבד וקי"ל דפועל יכול לחזור בו וכו' מ"מ פשיטא דכל כמה דלא הדר ביה או דלא מצי הדר כגון בדבר האבד שכירו דבע"ה הוא וחייב לעשות מלאכתו. וכן מוכיח בהדיא בפרק הגוזל בתרא (דף ק"ו) גבי שיירא שהיא מהלכת במדבר וכו' ומשני רבא הכא בפועל עסקינן וכו'. וכן בפ"ק דב"מ (דף י') גבי ההיא דמציאות פועל לעצמו וכו'. ומאחר שכן הוא שאפילו פועל בדבר האבד שאין יכול לחזור בו כשהוא חוזר בו ורוצה להפקיע שכירתו שלא כדין, דין הוא שיהא הלה שוכר עליהן או מטען מדינא או מקנסא. אבל הכא בנדון הזה שלא היה ראובן נוטל שום שכר משמעון ולא נשכר לו לעשות מלאכתו כי הדר ביה אפשר דלאו שלא כדין עבד דנימא שישכור עליו כו'. ואף על גב שהוציא מעותיו על סמך דברי ראובן שמעון הוא דאפסיד אנפשיה דה"ל לאסוקי אדעתא דלמא הדר ביה ראובן, עכ"ל.

מדבריו מבואר דאפי' אם הבעה"ב רוצה לשלם עכשיו לפועל אעפ"כ הפועל יכול לחזור ולא לעבוד כלל.

הרמ"א הביא דברי המהרי"ק להלכה, אמנם כתב השי"ך ס"ק ל"א דהא שפועל בחינם יכול לחזור היינו שיכול לחזור מלעבוד בחינם ויכול לבקש שכר אבל אינו יכול לחזור לגמרי.

ועיין נתיבות (ס"ק י"ב) וז"ל עיין שי"ך ס"ק ל"א דאם נותן לו שכר דחייב. ולכאורה קשה דהא המהרי"ק [שורש קל"ג אות ב'] כתב הטעם משום דאיהו דאפסיד אנפשיה דהיה לו לאסוקי אדעתא דילמא הדר ביה, וע"ש מה שחילק שלא תיקשי הא כל פועל אפילו בשכר יכול לחזור בו ע"ש. ולפי טעם זה אפילו רוצה ליתן לו שכר פטור כיון דאיהו דאפסיד אנפשיה. ולכן נראה דהשי"ך כתב זה אליבא דהגהות אשר"י [ב"ק פ"ז סי' י"א וב"מ פ"ח סי' א'] שכתב דאם אמר הריני שאול לך דחייב, ומ"מ הוצרך השי"ך שיתן לו שכר מטעם כיון דאינו חייב בדבר האבד רק כשהיה מוצא פועלים לשכור, ובודאי לא היה מוצא פועלים [בלא] נתינת שכר עכ"ל.

החזו"א (סי' כ"ב אות ב') הביא דברי שי"ך ונתיבות הנ"ל, וביאר המהרי"ק דלא כהנתיבה"מ ולדעתו אין הפועל יכול לחזור אם הבעה"ב רוצה ליתן שכר, דנהי דיכול לחזור שאין כאן שיעבוד פועל אבל כל אדם אחראי שלא יבוא היזק לחבירו על ידו. ופי' דגם אליבא דהמהרי"ק הוא משעובד לעבוד כיון שהסכים עם הבעה"ב לעבוד נעשה ערב לגמור המלאכה, ומש"כ המהרי"ק "דהוה ליה לאסוקי אדעתיה כו", כוונתו דהוה ליה לאסוקי אדעתיה דיבקש שכר, ומשו"ה יכול לתבוע השכר ואם הבעה"ב אינו רוצה ליתן יכול לחזור בו, ולא הוי גרמי או ערב לגבי חילוק בין חנם לשכר. אבל פשיטא



דלא הוי ליה לאסוקי אדעתיה דהוא יחזור לגמרי, ומשו"ה משעובד הוא לעבוד. ולבסוף מסיק וז"ל ויש ללמוד מדברי מהרי"ק דאפי' אם היה מי שעושה אותו בחנם זולת זה, מ"מ יכול לחזור ולתבוע שכר ואינו יכול לשכור עליו, אבל דברי הש"ך קבועין שאם אינו עושה כלל חייב משום גרמי או ערב עכ"ל. ועיין עוד מחנ"א (סוף סי' ו') ומהרי"ל דיסקין (קו"א אות רנ"ב).

לענין הלכה מצינו בספר דבר למשפט (סי' ט' אות י"ב) שהכריע שמספיקא דדינא אין לחייב כלל פועל בחינם להשלים המלאכה ואפי' הוי דבר האבד והבעה"ב רוצה ליתן לו שכר.

כתב האבני נזר (חוי"מ סי' נ"ב מחודש ה') שאין לבעה"ב אפי' תרעומת על פועל בחינם שחוזר, אבל בנתיה"מ (סי' קפ"ג ס"ק א') מבואר שסי"ל שמ"מ יש לבעה"ב תרעומת על הפועל כזה שחוזר.

### **Applied Halacha**

1. A lawyer, who was hired to resolve a case that requires immediate attention, can't quit mid job unless he acquired a true emergency, since quitting at this time will cause his client [employer] a loss. This stands true even when the lawyer was hired to be paid per hour and has a classification of a poel. If the lawyer does quit, the client can offer the lawyer extra to finish the case and never actually pay the extra. Additionally, if the work of the first lawyer is worthless for the client, since he didn't complete the case, the client doesn't pay the lawyer anything for his work.

A handyman, who was hired to repair a rental home to prepare it for the landlord to rent out, and wishes to quit mid job shortly before the inspector was scheduled to come, thereby causing a loss to the employer, isn't allowed to quit unless he has a true emergency. If he does quit, the employer can fool the worker or hire another worker at the first worker's expense as to be explained further.

An electrician that was hired for a ten-day long job, and his parent, spouse, or child got sick and he must attend their care, may quit his job in middle. The employer must pay him pro rata for all the work that he did based on the rate they agreed upon originally. However, if they never originally set a date by when the work needs to be completed, and he is being paid per job, the worker can't quit and the employer can't fire him if it can be expected that he will manage to resume to his work within a reasonable time frame.

A worker that is salary paid for working at a given job 9 am to 5 pm daily, may miss days of work to attend the care of their parent, spouse, or child and must be paid fully for all the days they attend work. The worker doesn't get paid, though, for the missing days unless there was a custom or initial employment agreement that specifies such pay. Additionally, the employer can permanently replace that worker if these misses are affecting his business and there is no custom or initial employment agreement that demands otherwise. According to some poskim, the above laws apply equally to misses due to social responsibilities, such as attending a grandson's bar mitzvah, where it is common practice to miss for such reasons.

Explanation:

We have seen that all workers, including poel workers, can't quit midterm if it will cause the employer a loss. If the worker does quit, the employer can fool the worker or hire another worker at the first worker's expense as to be explained further. Nevertheless, any worker that got sick themselves, had a close relative that they must attend to, or other similar emergency situation, can quit their job, even if the employer will suffer a loss from them quitting. The employer need not pay them for all the missed days, but must pay for all the work done until the miss occurred, at the pro rata rate without any deductions. The employer isn't required to pay for all the missed time, unless there was a stipulation or custom that demands such pay. Additionally, the employer can permanently replace that worker if these misses are affecting his business and there is no custom or initial employment agreement that demands otherwise. According to some poskim, even if the cause wasn't an emergency, but rather it was only due to a familial affair or the like, such as to attend a grandson's bar mitzva, it will have the same laws as above, since it is common practice to miss because of such reasons.

2. A rebbe at a cheder should be meticulous with being on time to his job. The school, nevertheless, can't fire him for short latenesses, as this became common practice and accepted. The school, however, need not renew the contract of such a rebbe for another term. It must be noted that these laws are extremely delicate and case specific. As such, in practice one must discuss each case individually with a competent Rov.

A secretary that came late to her job on numerous occasions not due to an emergency and was warned not to continue coming late, the employer may fire her for a lateness following the warning, unless their initial employment agreement or the custom within that line of practice dictates otherwise. This allows the employer to fire the secretary immediately. If the employer didn't fire her immediately, but rather ignored her lateness and wishes to fire her at a later date, a competent Rov should be consulted.

A worker that was hired "at will", may be fired at any time since it was stipulated initially that the employment will have such terms.

Explanation:

We have seen that workers must work for the full time period that they are hired for without any latenesses and with their full attention and strength. We also saw that violation of these conditions are grounds of letting off the worker. We saw that regarding most workers they can only be fired after they violated numerous times, were warned, and violated it after the warning, liudei kodesh teachers are different and may be fired without warning since their mistakes are causative of permanent damage. According to some poskim, even though they can be fired without warning it must nevertheless be that they violate the violation three

times. Nevertheless, we saw that R' Moshe Feinstein Zt"l writes that a school can't fire a limudei kodesh rebbe for short latenesses since such behavior is common and became accepted.

3. An accountant that quit his job of filing his client's taxes at a time when it is too close to the deadline for the employer to find a replacement at the regular rate, the employer can charge the quitting accountant his costs of paying extra to get immediate help from another accountant in order to avoid losses, based on the guidelines mentioned in seif 6. Alternatively, and preferably, in such cases he can fool the first accountant that he will pay him more for the remainder of the job and never actually pay the extra.

A secretary that quit midterm without an oiness and the employer will permanently miss phone calls, billings, potential clients, etc. due to the vacancy between the leave of the first secretary and the culmination of the training of a new secretary, it is considered a davar ha'aved. Therefore, if the employer could have originally hired another secretary, he can now charge the first secretary for his costs of paying extra to get immediate coverage from an experienced secretary, where it was absolutely necessary to do so to avoid losses, following the guidelines mentioned in seif 6. Alternatively, and preferably, in such cases he can fool the first secretary that he will pay her more for the remainder of the term or until he trains in a replacement, whichever comes first, and never actually pay her for the extra. (see Sefer Be'er Chanoch)

Explanation:

We have seen that a worker that quit his job when it will cause the employer a loss and the employer could have originally hired another worker thereby avoiding such a loss, the worker can't quit. We also saw that if the worker does quit he can be penalized by being fooled that the employer will pay him extra for completing the job and the employer never actually paying for it, and alternatively, the employer can charge the worker for the amount it costs him to pay extra to hire another worker. See next seif for more guidelines of this penalty.

4. You are an accountant and agreed to file taxes for your friend for free. Halachically, you can quit at any time, even when it is so close to the deadline that the friend will suffer losses from you quitting at such a time. However, according to some poskim, your friend can have tarumos on you for renegeing, unless you have a legitimate enough reason to quit. If you already did the service for your friend, though, you can't charge him for it since you did the work with an agreement or plans of not charging for it.

Your friend's water pipe burst and you agreed to help him fix his pipes and save him from water damage, according to strict halacha, you can retract from your commitment even in middle of the job. However, according to some poskim, your friend can have tarumos on

you for reneging, even if there wouldn't be any loss at stake, unless you have a legitimate enough reason to do so. Once you already did the service for your friend, though, you can't charge him for it since you did the work with an agreement or plans of not charging for it.

Explanation:

We have seen that one that works for free can quit in middle of the job. Although there is dispute among the poskim whether the worker can quit entirely where the beneficiary can sustain a loss from his quitting, nevertheless, it seems that the contemporary poskim allow him to quit and follow the lenient poskim. We saw, that nevertheless according to some poskim the beneficiary can have a tarumos on the worker for quitting if he didn't have a legitimate enough reason to do so.

## סעיף ו'

**מקורות ועיונים:**

**[א] סוגיית הגמ'**

איתא במס' ב"מ דף ע"ח שוכר עליהן או מטען עד כמה שוכר עליהן אמר רב נחמן עד כדי שכרן איתביה רבא לרב נחמן עד ארבעים וחמשים וזו אמר ליה כי תניא ההיא שבאתה חבילה לידו, ע"כ.

ופירש"י וז"ל **עד כדי שכרן**. אם עשו אצלו קצת המלאכה ולא קיבלו כלום שוכר עליהן כל מה שהוא חייב להן יוסיף לאחרים ויגמרו: **שבאת חבילה לידו**. אם יש בידו משלהן הרבה כדרך האומנים המקבלים עליהן מלאכה מביאים כלי אומנות לבית בעל הבית: עכ"ל.

וכתב שם הרא"ש (סימן ו') וז"ל שוכר עליהם או מטען ועד כמה. אמר רב נחמן עד כדי שכרן. פרש"י עד מה שבעה"ב תפיס משכרן. וי"מ בכפל שכרו כדאמרינן במקח טעות עד כדי דמיהן. וכן משמע בירושלמי דקאמר בדבר האבד כיצד אומר להן סלע קצצתי לכם באו וטלו שנים או נוטל מזה ונותן לזה. ולפי"ר ש"י אם כבר פרע להן לא יטול מהם מה שעשו, עכ"ל.

הרי שמבואר מהסוגי שפועל או קבלן שחוזרים בדבר האבד הבעה"ב יכול לשכור עליהם עד כדי שכרן כשאין בידו משלהם, ואם יש בידו משלהם יכול לשכור עליהם עד ארבעים וחמשים וזו. ומצינו מח' רש"י והרא"ש בביאור הא דאמרי' עד כדי שכרן, שלפי רש"י הביאור הוא שהבעה"ב רק יכול לנכות ממה שחייב לפועל, ולפי הרא"ש הבעה"ב יכול לנכות מה שחייב לפועל וגם לחייב הפועל לשלם מכיסו עד כדי שיעור דמי שכירות הפועל הראשון מחמת שהוצרך להוסיף לשני. גם דעת הריטב"א, וראב"ד בשיטה מקובצת, ותוס' רבינו פרץ בשם ר"ת, ורשב"א כדעת הרא"ש, וכן הוא הכרעת הסמ"ע (כ"ה) והשי"ך (ל"ב).

## ב] חיוב תשלומים על כל ההפסד של בעה"ב

הנה מבואר מסוגי הנ"ל שאין חיוב על הפועל שחזר על הבעה"ב בדבר האבד לשלם כל ההיזיק שאירע לבעה"ב ואינו חייב לשלם רק מה שצריך להוסיף כדי לשכור פועל אחר, ורק כפי התנאים שהבאנו לעיל.

אמנם דעת הגהת אשר"י (סי' ב' בשם מהרי"ח) שכל שהבעה"ב הי' יכול לשכור פועל אחר מעיקרא באמת חייב הפועל לשלם לבעה"ב כל ההפסד שאירע לבעה"ב והסוגי מיירי באופן שלא הי' יכול מצוא פועל אחר מעיקרא וז"ל ואם דבר האבד שעל ידי גרמתו נעשית אבד נראה לי דחייבים לשלם כל הפסידו משום דינא דגרמי דמאי שנא מבעל הבית שאם גרם להפסידן שחייב (או) אפילו בדברים בלא קנין וקשה לי דלקמן אמר גבי דבר האבד שוכר עליהן או מטען עד כמה שוכר עליהן עד כדי שכרן ואם באתה חבילה לידו עד מ' ונ' וזו מאי איריא באתה אפי' לא באתה נמי יתחייבו משום דינא דגרמי דרב נחמן גופיה משמע לכאורה דאית ליה דינא דגרמי דהא חייביה לההוא גברא דאחוי כריא דחיטי בפי' הגוזל וי"ל דהתם מיירי באותו ענין שלא גרמו לו שום הפסד כגון שהפשתן היה שרוי כבר ובשעה שהשכיר אלו לא היו אחרים מצויין ומ"מ כיון שנשכרו לו כבר צריכין לעשות או שוכר עליהן או מטען וגבי חלילים ופירפורין נמי דליכא הפסד ממון שוכר עליהם או מטען. מהרי"ח, עכ"ל.

אמנם דעת רוב הראשונים דלא כדעת הגהת אשר"י וכמו שהבאנו לעיל בסעיף ה' אות ה', והרמ"א בסעיף זה הביא דעת ההגהת אשר"י בדרך י"א, אבל כתבו הפוסקים דלא קיי"ל כהגהת אשר"י, וכתב החזו"א (סי' כ"ג אות כ"ה) שגם א"א לומר קי"ל כדעת הגהת אשר"י וז"ל ודברי הרמ"א קשים מאד בזה, ואין להוציא ממון מן הפועלים, וקרוב הדבר דאף בתפש בעה"ב לא מצי למימר קים לי כהג"א, ע"כ.

אמנם איתא בס' גני ילדים פרק ג' הע' 26 שמ"מ על כל פנים הוי גרמא וחייב לצאת ידי שמים.

### Applied Halacha

A driver that was hired to drive someone to the airport to make a flight, and cancelled when the passenger could no longer find another driver for the same price, the passenger can hire a new driver for up to double the amount he hired the first driver, then charge the first driver to pay him for the extra that he had to pay to avoid his financial losses. If the driver quit midway, and the passenger already owes money to the driver for that half of the way, the can also use the money that he owes the first driver to pay extra for the replacement driver. If the passenger has in his possession funds of the first driver he can hire a second driver, if necessary, for any amount extra up to the amount of his losses and retain the first driver's money for himself to pay for those extras. However, if the passenger didn't find another driver, whether he tried to find another driver or not, he can't even retain money from the first driver to recover his losses. Certainly he can't force the worker through beis din to pay for reimbursement. Nevertheless, the worker has a personal responsibility to reimburse the employer for all of the losses he caused the employer in order to absolve himself of the heavenly court judgment.

A caregiver that was hired to provide necessary services for a client, then quit when the parents can only find a replacement at a higher rate and the parents could have initially found another caregiver at the lower rate, the parents can hire another caregiver that will charge up to double of what the first caregiver was charging if necessary, and force the

first caregiver to pay for this extra. If the parents have money of the caregiver in their possession, such as money they owe the caregiver for previous services, they can retain that money to use to pay another caregiver even more than double of their cost of services at the first caregiver. However, if for any reason they don't get another caregiver, they can't retain any money from the first caregiver to replace their losses. Certainly they can't charge the first caregiver to pay any reimbursements out of pocket to recover their losses caused by the quitting of the caregiver. Nevertheless, the caregiver has a personal responsibility to reimburse the parents for all of the losses she caused the parents in order to absolve herself of the heavenly court judgment.

Explanation:

We have seen that when a worker quit from a job when it causes the employer a loss, the employer can hire other workers for more than the going rate and charge the quitting worker up to the amount of the wages of the first worker. In addition, if he owes the first worker money for the first half of the job, or he has any funds of the worker in his possession, he can also use those funds to pay a replacement worker extra to avoid suffering a loss. If, however, he never hired a replacement worker, whether he tried finding a replacement worker or not, he can't charge the quitting worker, or even retain funds of the worker that he is holding, in order to replace his losses. Nevertheless, the worker has a responsibility to reimburse the employer for all of his losses he caused to absolve himself of the heavenly court judgment.

## סעיף ז'

**מקורות ועיונים:**

**[א] סוגיית הגמ'**

איתא במס' ב"מ עו: בדבר האבוד שוכר עליהן או מטען כיצד מטען אומר להן סלע קצצתי לכם באו וטלו שתים ועד כמה שוכר עליהן עד ארבעים וחמשים וזו במה דברים אמורים בזמן שאין שם פועלים לשכור אבל יש שם פועלים לשכור ואמר צא ושכור מאלו אין לו עליהן אלא תרעומת ופירש"י וז"ל **במה דברים אמורים**. דשוכר עליהן בשאינו מוצא לשכור:

**[ב] כשיש ספק אם היו שם פועלים אחרים**

כתב חידושי הריטב"א (מסכת בבא מציעא דף ע"ו עמוד ב') וז"ל אומרין לו צא ושכור מאלו. ומדנקט האי לישנא משמע שעליהם להראות ולברר דאיכא פועלים לשכור, ואי איכא טענה וכפירה בזה בין בעה"ב לפועלים על הפועלים להביא ראיה, עכ"ל. הרי מבואר מדברי הריטב"א שבמקום ספק על הפועל להביא ראיה שהיו פועלים אחרים להשכיר. והובאו דבריו בקצו"ה ס"ק י"ב. מדברי ההחזו"א (ב"ק סי' ז' אות י"ח) יש להבין ביאור דבריו וז"ל ובעיקר הדין נראה דעל המזיק

לברר דשמר ויצא באונס דסתם בחזקת נזק של חיוב קיים וזכר לדבר ממשיכ הריטב"א בש"מ ב"מ ע"ו ב' דאם פועלים חוזרים בדבר האבוד ואיכא טענה וכפירה ביניהם שהפועלים טוענים שאפשר למצוא פועלים לגמור המלאכה ובעה"ב מכחישים על הפועלים לברר, עכ"ל. נראה מבואר מזה שהבין שכיון שעשה מעשה המביא היזק ודאי וספק אם נפטר מן החיוב עליו להוכיח פטורו.

## סעיף ח'

**מקורות ועיונים:**

**[א] מקור הסוגיא**

איתא בשו"ת הרא"ש כלל ק"ד סימן ו' וז"ל ילמדנו רבינו. ראובן הלך לאומן, ואמר לו: עשה לי כך וכך הלילה ואקחנו למחר, והוא עשה אותו דבר, ולמחר הלך לו ואמר לו: טול הפעולה שאמרת לי לעשות, שאם לא תטלנו, תפסד; וראובן אמר לו: כבר לקחתיה מאחר. תשובה: על מעשה האומן, חייב המצוה לפרוע לאומן כל הפסדו, משום דינא דגרמי. מידי דהוה אהלכו חמרין ולא מצאו תבואה, פועלים ומצאו שדה לחה, נותן להם שכרם משלם (ב"מ עו:), שעל ידו הפסידו מלאכת היום; והכא נמי, ע"פ דבורו הפסיד. נאם אשר בן הי"ר יחיאל זצ"ל, עכ"ל.

רוב האחרונים (שו"ת מהר"א ששון סי' קי"ט, קצו"ה סי' ר"ז ס"ק ד', נתיב"מ כאן ס"ק ט"ו, שו"ת רע"א סי' קל"ד, וחזו"א כ"ג ל"ה) ביארו שכוונת הרא"ש לחייב הבעה"ב לשלם לאומן מחמת חיוב גרמי. אמנם בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"א סי' ע"ב) ופתחי חושן (פ"י הע' ט' ופרק י"ג הע' ג') ביארו שכוונת הרא"ש לחייבו מדין שכירות פועלים, ונדחקו בלשון הרא"ש.

**[ב] מתי הוי ציווי לאומן כשכירות פועלים ומתי הוי כמקח**

הנה מצינו בסעיף זה שמי שצוה לאומן לעשות לו דבר אינו חייב לשלם לאומן מדיני שכירות פועלים משום דהוי מכר ולא שכירות פועלים, ורק כשגרם לאומן היזיק ע"י חזרתו חייב, ומדין גרמי. אמנם להלן בסימן של"ו סעיף ב' מצינו שאם אמר לפועל עשה לי בשל הפקר חייב לשלם לו לפועל מדין שכירות פועלים ואינו יכול לומר טול מה שעשית בשכרך, ויש לעיין מהו החילוק בין התם להכא. בעיקרן של דברים מצינו שני מהלכים:

בשו"ת מהר"א ששון (סי' קי"ט) ביאר שכל שהחומרים הם של האומן הדבר נדון כמכר ולא כשכירות פועלים. וז"ל אם הסופ' הוא שכיר או קבלן או מוכר כו' אלא דמ"מ נראה שיש להתיישב היטב דסופר זה מה איסור יש בו שהרי הוא אינו שכיר יום כמו שהוא פשוט וגם קבלן נמי נראה דלא הוי שהרי הקבלן הוא שמקבל הדבר או הכלי מיד בעה"ב והוא מתקנו באופן שהוא אין לו בעצמות הכלי שייכות בו ולכן נקרא קבלן. אבל בני"ד שהנייר והכתיבה היא של הסופר עצמו דילמא לא מיקרי קבלן רק מוכר ודמי למוכר חפץ לחברו ולא פרעו דהויא הלואה ואינו עובר משום דיני שכירות וקבלנות... וראיתי להרא"ש זכרונו לברכה בסוף כלל ק"ד שכתב וז"ל ילמדנו ראובן הלך לאומן ואומר לו עשה לי כך וכך הלילה ואקחנו למחר והוא עשה אותו דבר ולמחר הלך לו ואמר לו טול הפעולה שאמרת לי לעשו' שאם לא תטלנה תפסד וראובן אמר לי כבר לקחתיה מאחר. תשובה על מעשה האומן חייב המצוה לפרוע לאומן כל הפסד משום דינא דגרמי מידי דהוה אהלכו חמר' ולא מצאו תבואה פועלים

ומצאו שדה לחה נותן להם שכרן משלם שעל ידו הפסידו מלאכת היום והכא נמי על פי דבורו הפסיד ע"כ. הרי לך דהרא"ש ז"ל מיירי בפועל שהכל שלו דומיא דסופר ולא הזכיר שום איסור רק חיוב דינא דגרמי דמשמע דלא מקרי קבלן, עכ"ל. ודבריו הובאו בקצו"ה סי' של"ט ס"ק ג'.

אמנם בחזו"א (ב"ק סי' כ"ג אות ל"ה) ביאר שאפי' החומרים הם של האומן מ"מ יכול להיות כשכירות פועלים ורק כאן כיון שאמר לאומן "ואקחנו ממך" הרי מוכח מהלשון שכוונתו למקח ולא לשכירות פועלים. ויש שרוצים להעמיס זאת גם בדברי הנתיחה"מ (ס"ק ט"ו), אבל אינו מוכרח (סי' דבר למשפט סי' ד' אות ג').

### ג] כמה פרטי דינים בדין זה

א) איתא בקובץ דרכי הוראה (קובץ ו' עמ' ר"ח) שלדעת החזו"א יש להסתפק כשאמר לשון "אני מזמין ממך כזה וכזה" האם זה ג"כ לשון מקח או לא, דיתכן לומר שדוקא כשאמר לשון "עשה לי כך וכך" שמשמעותו שכירות פועלים לכך צריך לשון "ואקחנו ממך" אבל כשלא אמר לשון עשיי אלא הזמין את המוצר אצל האומן גם לדעת החזו"א הוי כמקח, וצ"ע.

ב) בסי' דבר למשפט (סי' ד' אות ה') הביא מח' אחרונים לדעת המהר"א ששון, בציור שהאומן עושה מלאכה ובונה בבית בעה"ב או בשדהו באופן שמלאכתו להשביח קרקע של בעה"ב ואין זה חפץ בפני עצמו שניתן למכרו לאחרים, שלפי המהרש"ם (ח"ז סי' קל"א) הרי זה נידון כשכירות פועלים ואפי' היו כל ההוצאות משל האומן כיון שאינו חפץ בפני עצמו, אבל לדעת התשורת ש"י (ח"ב סי' נ"ז) הרי זה נידון כמכר.

ג) איתא בסי' משפטי החושן (הערות אות כ"ז) שבציורים שאינו חייב רק משום גרמי אם הי' הבעה"ב שוגג או אונס פטור, ולפי זה אם הזמין עוגה בשביל אירוע ושכח לקחת העוגה מהמאפייה או שהזמין קייטרינג לצורך סעודת ברית ולבסוף נבצר ממנו מלעשות הברית בזמנו פטור מדין גרמי, אבל כשחייב מדין שכירות פועלים חייב בכל גוונא אפי' הוי אונס.

ד) איתא בקובץ הישר והטוב (קובץ ט' עמ' ל"ח) שאפי' להדיעות דהוי כמכר ולא כשכירות פועלים, מ"מ אסור לחזור בו לכתחילה מחמת איסור מחוסר אמנה.

ה) באופנים שהחייב לשלם לאומן הוא מדין גרמי, מבואר בערך ש"י (סי' ר' סעיף ז') שחייב לשלם לאומן יציאותיו שהוציא לעשות כלי זה, וגם לשלם לו שכר טרחו משום שגם זה בכלל יציאותיו, אבל אינו חייב לשלם מה שפסק לשלם כדי לקנותו. וכתב שם שזהו גם כוונת הסמ"ע כאן ס"ק ל'. אבל בסי' משפטי החושן (ציונים אות תנ"ד) וחלקת בנימן (ס"ק ר"א) הבינו אחרת בדעת הסמ"ע, עיי"ש מה שכתבו.

### Applied Halacha

Someone ordered a sukka or bookcases to be built for him, then cancels his order after they were crafted, is exempt from paying for them, as long as the sukka or bookcases can be sold to another customer. The one who ordered it is nevertheless in violation of mechusar amana, and is subject to those laws and guidelines mentioned in seif 1. If the sukka boards or bookcases won't fit any other buyer, the one who ordered them must pay for the losses of the craftsman or purchase them. If originally they agreed that it should be an employment rather than a sale, the buyer is responsible to pay/buy it regardless of



whether the item could be sold to another.

Someone ordered food from a caterer, then cancels after the food was made, not due to an oiness or shogeg, must pay for the food or the losses, unless the caterer can find another buyer before the food will lose its full value. Even when another buyer can be found before the food will lose value, the one who ordered and cancelled is nevertheless in violation of mechusar amana, and is subject to those laws and guidelines mentioned in seif 1. If originally they agreed that it should be an employment rather than a sale, the buyer is responsible to pay/buy it regardless.

Someone ordered a custom made suit, shoes, gown, eyeglasses, or the like and cancels his order can be forced by beis din to purchase the item ordered or pay for the losses, unless it is likely that another buyer can be found. The losses include the cost of the raw materials, as well as pay for the seller's labor. Even when another buyer can be found, the one who ordered is nevertheless in violation of mechusar amana for cancelling, and is subject to those laws, according to the guidelines mentioned in seif 1. If originally they agreed that it should be an employment rather than a sale, the buyer is responsible to pay/buy it regardless.

Someone ordered food for a bris and the bris was postponed last minute after the caterer already prepared the food, he is exempt from paying for/buying the food, since he is an oiness. If originally they agreed that it should be an employment rather than a sale, the buyer is responsible to pay/buy it regardless.

Explanation:

We have seen that one that orders a product to be manufactured for him and then reneges on his agreement is obligated to pay for the losses of the seller. The losses include the cost of the raw materials, as well as pay for the seller's labor. Alternatively, he can just purchase the product. We also saw, that even if he pays for the losses or in cases where there are no losses he is in violation of mechusar amana for cancelling, and is subject to those laws and guidelines mentioned in seif 1. Additionally, we saw that if originally they agreed that it should be an employment rather than a sale, the buyer is responsible to pay/buy it regardless.

2. A secretary that was hired for a year for a salary of \$30,000, five paid sick days, and other benefits then the employer and employee agreed to continue the employment for a second year without discussing the wages or benefits, it is assumed that the secretary continues to receive the same salary and benefits. When they agreed that the salary will remain the same but didn't discuss the benefits, there is dispute among the achronim if it can be assumed that the secretary is also entitled to the same benefits as the first year. However, if they mentioned some of the benefits and not others, according to all opinions it is assumed that the benefits that weren't mentioned no longer apply. When no agreement at all was made for the second year, it is in fact subject to another dispute

among the achronim if the secretary is entitled to the same salary as the previous year or the employer can pay the secretary the lowest going rate for such work. All agree, though, that the secretary isn't entitled to benefits when there was no agreement at all for employment. Additionally, in such a case the employer can certainly fire the secretary at any time, since there was no agreement that there is employment for another year.

Explanation:

We have seen that a worker that was hired for a year and agreed to continue working a second year without any agreement of terms, automatically retains the same terms for the second year. However, when there was agreement for the wages but not for other benefits, there is dispute if it can be assumed that the benefits that were awarded during the first year are being awarded during the second year. All agree, though, that when some benefits were mentioned and not others those that weren't mentioned don't apply to the second year. We also saw that when there was no agreement at all for employment for the second year there is dispute among the achronim if the worker is entitled to the same salary as the previous year or, rather the employer can pay the worker the lowest going rate for such work. All agree, though, that the worker isn't entitled to benefits when there was no agreement at all for employment. Additionally, in such a case the employer can certainly fire the worker at any time, since there was no agreement that there is employment for another year.

3. One took a taxi to his destination and got into a disagreement with the driver about the agreed amount of pay. The driver out of anger dropped the passenger off at his destination and said "leave I don't want any of your money." The driver can retract and demand his pay according to all opinions, since there weren't any witnesses. If there were witnesses there is dispute among the poskim if the taxi driver can retract and demand his pay.

Explanation:

We have seen that according to the Rem" a under all circumstances if one forgave another out of anger he can later retract. However, according to some poskim if the forgiveness was said in front of witnesses or beis din he can't retract even if it was said out of anger.

# חזרה

## שלי"ג - שכירות פועלים

### סעיף א'

הטעו בעה"ב או בע"ה הטעה אותן, אין להם זה על זה אלא תרעומת, מחבר. פ"י חזרו בהם ויש להם לחזור, סמ"ע. ואם יש משום מחוסר אמנה כשחזרו בדבר שיש בו תועלת, ע"י רמ"א ס"ס ר"ד, פלוגתא בענין זה, סמ"ע. והתרעומת הוא בשביל הטורח, לא משום שינוי דעתא, ובמקו' דליכא טירחא גם תרעומת ליכא, ש"ד. וילייע למה בספינה ל"א תרעומת בשביל הטורח, ש"ד. וכבר הק' בש"מ קושיא זה ותירץ דהחוזר בטענה רבה ליכא תרעומת בשביל טורח, קצות.

י"א דאם משך בע"ה כלי אומנות אין יכולין לחזור זב"ז, רמ"א. וכן עיקר, ש"ד. ואפ"י החזיר להם מה שמשך קנינו קיים, סמ"ע. ואפ"י להיות ידו על התחתונה אין יכולין לחזור, ש"ד. ונר' כיון דקיי"ל כר"י דכסף קונה ד"ת, ה"ה בשכירות מטלטלין כיון דליכא משום נשרפו חטיך בעליה, ואין משיכה מועיל דהוה כקרקע, ולא מהני אלא לשכור אחרים, (כלקמן). נתיבות.

אבל שכיר יום לעולם חוזר, רמ"א. משום עבדי הם כו', סמ"ע. מיהו יכול לעכב כלי מלאכתו ולשכור אחרים, רמ"א. וילייע מני"ל הא, דלא אמרו כן אלא אותם דסברי משיכה אינה קונה, וירא שמים יחזור, ש"ד, עיי"ש. ודוקא לשכור אחרים שישתמשו בכלים אלו, ומשום שקנין על הכלים הוא קנין אחרת מקנינו על הפועל, אבל למכור עליהם אין יכול, נתיבות. משך אומן כלי שנתנו לו לתקן לכו"ע קנה ואין אחד מהם יכולין לחזור, נתיבות. (ריטב"א ב"מ ע"ו ע"ב ע"י גימל).

ג' ששכרו מלמד אין צריכים קנין דכל מיילי דרבים אין צרי' קנין, ואפשר דוקא מלמד ומשום דבר מצוה, נתיבות.

הלכו פועלים ולא מצאו עבודה, אם ביקר בע"ה מבערב אין להם כלום, ואם לא ביקר משלם להם כפועל בטל, מחבר. כיון שפשע, והליכה כהתחלה, ואפ"י אם לא היו מוצאין להשתכר, סמ"ע. וע"י שלי"ד פירוש הרמ"א בביקר מבערב.

### סעיף ב'

בד"א כו' כשלא היו נשכרים אמש, אבל אם היו נשכרים אמש ועכשיו אין נשכרים כלל, הרי זה כדבר האבוד ונותן להם כפועל בטל, ואם נשכרים בפחות משלם להם הפחות, מחבר. וחייב מדינא דגרמי, סמ"ע. וק' דהא אין זה אלא מניעת רווח, ואין לומר דשבת הוא דאין שבת בגרמי, ונר' דלא אתי עלה אלא משום דבר האבוד, דכל א' מחויב לקיים תנאו זה בתשלומיו וזה בעבודתו, ומ"מ מהר"ם חולק על זה, וק' להוציא ממון נגדו, ומספיקא לא מפקינן, קצות. ונראה דכמו שתיקנו חז"ל בפועל החוזר שיהא כמזיק, הוא הדין בע"ה החוזר נתנו לו דין מזיק, דלא מחלקינן בין מזיק לגרמי, נתיבות.

ואם נשכרים בפחות הברירה ביד בע"ה לשלם כפועל בטל או פחות, ש"ד. ולעולם שיימינן נגד מה שהיו נשכרים אמש, סמ"ע.

הלכו, אע"פ שלא היו נשכרים אמש נותן להם כפועל בטל, והוא שעכשיו אין נשכרים כלל, אבל מצאו, אין להם אלא תרעומת, מחבר. דהתחלת מלאכה הוא גמר שכירות, ש"ד. ודוקא הלכו הם ולא שלוחם, רמ"א.

וי"א דאפ"י מצאו מלאכה כבידה שמוסיפין בשכר, צריכים להשכיר עצמן, ויש חולקים, רמ"א. ונר' דאין חולק בדבר כל עוד שמוסיפין בשכר, ש"ד. ולא דמי לשכירות בתים דאינו משכיר למי שבני ביתו מרובין, דהכא משום מזיק בכח תקנת חכמים הוא, משא"כ התם דאיכא קנין, נתיבות.

וכל אלו הדינים הוא כשלא ביקר אבל ביקר אונס ופטור, מחבר. אבל מה שהוציאו כבר חייב לשלם כיון שהם יכולין רוצין ועומדין לגמור עבודתן, נתיבות. וע"י שלי"ד דיני ביקר.

מלמד שהשכיר עצמו לבי' שנים והתחיל בלימודו, מיקרי התחלה גם לשניה, וכן לפועל, רמ"א.

### סעיף ג'

פועל חוזר ואפ"י בחצי היום, מחבר. ואפ"י עשו קנין יכול לחזור דהוה קנין דברים, ש"ד. ולא נהירא דודאי כל שמשעבד גופו אין בו משום קנין דברים, מ"מ לדינא נכון הוא דהתורה נתנו רשות לחזור, קצות. ונר' דבקנין אין יכול לחזור כלל, והתחלת מלאכה אינו קנין, ערוה"ש עש"ה.

אפ"י קיבל מעותיו ואין לו לשלם חוזר והמעות חוב עליו, מחבר. ולא דמי לדבר האבוד, אע"פ דשמא יתעשר לא אמרי', דבר האבוד מיהא לא מיקרי, ש"ד. ונראה דלמאן דס"ל דמשום גרעון כסף הוא דחוזר

אין יכול לחזור כשאין לו כסף, ועוד דמיקרי דבר האבוד, ומדברי התוס' משמע כהמחבר, קצות. לענין ד מח' הוא בירושלמי וכיון דבבלי מטעם חזרה קאתי עלה ס"ל דליכא קנין לפועל ואפי' אין לו כסף חוזר, נתיבות.

ומה"ט אסור לפועל להשכיר עצמו להיות בבית בע"ה לגי' שנים בקבע, ואפי' מלמד, רמ"א. דגי' שנים שם עבד ושכיר עליו, סמ"ע. ונ"ל דט"ס הוא ברמ"א וצ"ל "יותר" מגי' שנים, ואישתמיטתיה להסמ"ע, ש"ד.

חזן דינו כמלמד, דלא כחוי"י, אמנם לא מיקרי מושבע ועומד, וגם איסורא דעבד עבד בעת שכירותו, קצות, עיי"ש.

## סעיף ד'

פועל שחזר אחר שהתחיל שמין מה שעשה ונטל, מחבר. בין הוקרה בין הוזלה, רמ"א. כתוב בטור הוזלה שמין מה שעתיד לעשות והשאר לפועל אע"פ שהוא יותר מחצי, סמ"ע. ולא מצאתי לשום פוסק, ובאמת ל"נ דלמה יתן יותר ממה שעשה, שוב מצאתי בקלף ישן נושן דליתא כן בטור, ש"ד. אם חזרתו מטעם גרעון כסף ניחא דשמין לקולא להעבד, קצות. לענין דליתא דש"ס דילן ס"ל דאין קנין לפועל, וכמ"ש בש"ך כמה פעמים, נתיבות. אין לו לבע"ה להרויח בחזרתו, ערוה"ש.

קבלן [וה"ה לעשות חביות נקרא קבלן, רמ"א.] שחזר והוקרה אינו נותן אלא כדי שתגמור מלאכה בפסיקה ראשונה, מחבר. אבל אין מוציאין מכיסם, סמ"ע. היה ביד בע"ה מהקבלן מוציאו לשכירות פועלים, סמ"ע. בשם טור, אי"ז כוונת הטור, וגם הזין אינו אלא בדבר האבוד וכשבאת חבילה לידו, ש"ד.

קבלן כו' והוזלה נוטל כפי מה שעשה, מחבר. והראב"ד ס"ל דאינו נוטל אלא כפי שער הזול, ש"ד.

בע"ה החוזר דינו כקבלן, רמ"א. ומיירי שאין הפועל תובע דמי הזיקו אלא שכרו על מה שעשה, ואין בע"ה יכול לכופו לעשות מלאכה אחרת ולשלם הפחת וכדו', ואיירי שיכול למצוא עוד מלאכה לעשות, נתיבות. ועי' ש"ך לעיל ס"ג (סק"ט), דהברירה ביד בע"ה ולא פועל.

## סעיף ה'

דבר האבוד אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור, מחבר. משרתת או עבד של בע"ה מיקרי דבר האבוד, רמ"א. ונראה דהכל לפי ראות עיני הדיינין, ש"ד. ולפענ"ד שהת"ה לא נסתפק רק אם חשוב דבר האבוד של ממון, נתיבות.

אלא אם כן נאנס כגון שחלה [הוא או אשתו ובניו, רמ"א.] או ששמע שמת לו מת, מחבר. ומיהו אינו משלם להם רק מה שעשו, רמ"א. ודוקא שהגיע הנאה לבע"ה במה שעשו, נתיבות.

חזר בע"ה וקבלן בסתם לאחר שעבר האונס, נותן להם כל שכרן, אבל בלא"ה מנכה לו כל ימי חליו, מיהו אם כבר קבל הפועל שכרו י"א דאינו צרי' להחזיר, רמ"א. אבל באמת נלפענ"ד דבכל ענין מנכה לפועל ודוקא עבד שגופו קנוי אין מנכין, ש"ד. ואם נשתעבד לכל מלאכות דעת הריטב"א דשוה לעבד, ולא כן דעת התוס', והש"ך עירבן, קצות. ודוקא מחצה אבל חלה רוב זמנו אפי' הקדים צרי' להחזיר ורמ"א סתם, קצות.

מלמד החוזר מיקרי דבר האבוד, וכן סופר המקבל לכתוב ספר, רמ"א.

מלמדין דינן כשאר פועלים להשכים ולהעריב, ואסור לעשות מלאכתו עם הלימוד, או להיות נעור בלילה יותר מדאי, או למעט או להרבות באכילה, וכל המשנה ידו על התחתונה ומעברין ליה, רמ"א.

שכר עצמו לזמן פועל הוא, שכר עצמו ללמוד ספר קבלן הוא, רמ"א. ונפ"מ אם מוצא אחר במקומו, סמ"ע. ועוד נפ"מ אם היה מוצא אחר אז בזמן השכירות, ש"ד.

חזר בלא אונס, אם היה מוצא ועכשיו אינו מוצא, שוכר עליהן או מטען, מחבר. תלמידי רשב"א ס"ל אפי' לא היה מוצא שוכר עליהן או מטען, ולא ידעתי למה השמיטוהו בעלי שו"ע, וצ"ע לדנא, ש"ד. לא בעינן התחלה במלאכה בדבר האבוד, ש"ד.

קבלן אפי' אינו דבר האבוד יכול להטעות, ש"ד. ותמיהני כיון שאינו דבר האבוד יכול לחזור אפי' קבלן, קצות. ונר' דהך דעה סבר שאם משך כולה אינו יכול לחזור כלל, נתיבות.

מצא פועלים אחרים והטעה הראשונים, צרי' ליתן להם כפי מה שפסק באחרונה, רמ"א. והיה נראה לומר דדוקא אם אמרו לו שכור את אלו, ולא כן דעת הטור ורמ"א, ש"ד. ולא דמי לסוף שלי"ב דהכא בע"ה הוא שהתחיל לומר טלו יותר, ש"ד. קושיתו מעיקרא ליתא דהכא שניהם הסכימו משא"כ התם לא היה אלא בדרך פיוס, קצות, נתיבות.

פועל שעושה בחנם חוזר אפי' בדבר האבוד, רמ"א. אבל בשכר מיהו עושה, ש"ד. לא כן דעת מהרי"ק דאיהו דאפסיד אנפשיה שהיה לו לאסוקי אדעתיה, נתיבות.

## סעיף ו'

כיצד שוכר עליהן, שוכר פועלים אחרים וכל שיוסף בשכרן נוטל מהראשונים, עד כדי שכרן שלא ראשונים, מחבר. והרא"ש פי' כפל שכרו, וכן משמע ל' הר"מ, סמ"ע.

היה לו ממון שלהם תחת ידו שוכר עליהן עד מ' ונ' וזו לכל יום, מחבר. כשיעור שדרך בעלי בתים לעשות בשלהם, דלא כב"י וד"מ, סמ"ע. ולא בעינן שיהא ניתן בתורת משכון, ש"ד. וי"א דדוקא בכלי אומנתם שוכר עליהם עד מ' ונ' וזו, רמ"א. והלכה כדעה ראשונה, ש"ד. ודוקא דבר האבוד שאינו ממון, אבל של ממון חייבין בכל ההיזק, רמ"א. ולא כן משמע מנ"י, ונר' דאיירי שהפסיד בהמתנתו, ש"ד. לכן נר' דמוסב על הי"א דיש אומרים דבשל ממון חייבין בכל ההיזק וממילא שוכר עליהן אפי' לא באה חבילה לידו, נתיבות.

## סעיף ז'

מצא פועלים אחרים בשכרן אין לו אלא תרעומת, אפילו בדבר האבוד, מחבר.

## סעיף ח'

אמר לאומן עשה לי כו' ואקחנו ממך, ואח"כ אינו רוצה לקחתו, והוא דבר האבוד שיופסד אם לא יקחנו, חייב, מחבר. אבל טיפול מוטל על האומן, והלוקח ישלים ההפסד, סמ"ע. ונר' דאם עשה משל בע"ה אינו כן דאין אומן קונה, ש"ד. ודוקא אומן דינא הכי אבל פועל מיד שאמר שכרכם עלי נתחייב לשלם גם באינו אבוד, נתיבות.

ש"ף שהשכיר עצמו לשנה שניה עם מנהיגים שניים על תנאי הראשון נשכר, אבל אם עמד עמהן בשתיקה ל"א דנשאר על תנאי הראשון, רמ"א. דברי הרב צ"ע דגם בשתיקה למה לא יהיה על תנאי הראשון, וצ"ע, ש"ד. (עיי' באורד).

בן ניחא ליה בקצבת האב, אע"פ שאינו מעלה לו מזונות, רמ"א. ולא דוקא אב ה"ה אחר כל שידע בקצבתו אע"פ שלא ידע סך הקצבה, ש"ד. ולא נר' כן דעת הרמב"ן דדוקא אב דדמי לשליח בין לעוות בין לתיקון משא"כ אחר אינו אלא כשליח דעלמא, נתיבות.

מלמד אצל בע"ה שאמר לו לך מעמדי, יכול בע"ה לחזור בו שאין יכול לבטל שעבודו של הנער, רמ"א. וגם כתיבה לא מהני, ש"ד. דל' גרוע הוא אבל אמר א"א בך אפי' בשכירות בתים מהני, נתיבות.

מיהו שאר פועל אם אמר כן בפני שנים פטור בלא מחילה, וי"א דדרך כעס אינו פטור, רמ"א. דעיקר טעם הוא משום שעבוד הנער ולא משום גופו קנוי דליתא, דאין גוף פועל קנוי, ש"ד. ולא בעינן שנים אלא משום לא איברי סהדי אלא לשיקרא, ש"ד. ואפי' קיבל כל השכירות אין צריך להחזיר כלום, ש"ד.

לפענדי"נ דמלמד ושדכן לא בעי קנין לכו"ע וצרי' לשלם הקנס ועי' סי' ר"ז, ש"ד.

# ***Thirteen Points of Chizuk***

***for a Ben Torah in today's workforce***

*(compiled by the Rabbonim of BKN)*

- 1. Make every effort to daven Btzibur, and with Kavanah (turn off your phone).**
- 2. Before davening, take a moment to contemplate that Hashem is the source of Parnassah.**
- 3. Not to engage in Business before davening, unless one will experience a great loss.**
- 4. Make time daily for Limud Hatorah, and devote half of that time to studying the Halachos that relate to ones business.**
- 5. Devote a minimum of one hour a week to Limud Hatorah with your son.**
- 6. Make every effort to avoid theft and trickery in business, even if others are doing so (remember that even unintentional theft requires gilgul as a punishment for each instance!)**
- 7. Avoid taking revenge against others that shortchanged you.**
- 8. Get used to forgiving others who did so unintentionally to you, and even intentionally if you know clearly you will never be repayed.**
- 9. Follow the dictum of the Chofetz Chaim, namely, that every employer/employee always discuss exact payment terms for every detail of the job BEFOREHAND.**
- 10. Avoid giving unnecessary praise or presents to an Akum.**
- 11. Guard your eyes and avoid lightheaded interaction with women.**
- 12. Make every effort to avoid working even a little late on Friday afternoons.**
- 13. Make every effort to perform at least one significant act of Chessed through your business interactions everyday.**

\*\*\*

*A veritable library of information, books and audio, on this topic as well as on past topics, can be readily accessed on our live site [www.businesskollel.com](http://www.businesskollel.com), and is constantly being updated. Questions can also be submitted to a Rav through the site.*

*Voluntary testing is available upon request. If you would like to receive a Bechinah/test at the end of each segment of the curriculum, please contact us at [businesskollel@gmail.com](mailto:businesskollel@gmail.com). Certificates of course completion will be provided at the end of each year of the two year program.*

**Do you want this PDF booklet on your phone?**

**Download the BKN phone app by selecting the QR code appropriate for your phone:**



**iphone**



**android**



**blackberry/windows 8**

*You can also receive daily shiurim and submit business halacha q's through our app.*